

สุชาติ เกาทอง

ภาคตะวันออกมีพื้นที่ครอบคลุมจังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ฉะเชิงเทรา นครนายก สระแก้ว และปราจีนบุรี สภาพทางภูมิศาสตร์และชุมชนใน 2 เขตหลัก คือ ภาคตะวันออกตอนบน และภาคตะวันออกตอนล่าง ได้ก่อรูปวิถีชีวิตของผู้คนที่ตั้งหลักแหล่งในเขตทั้งสองให้มีวัฒนธรรมของตนเอง เช่น ภาคตะวันออกตอนบน ภูมิประเทศเป็นที่ราบระหว่างภูเขา มีลุ่มน้ำขนาดใหญ่ ได้แก่ ลุ่มน้ำบางปะกง เป็นสายเลือดสำคัญที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าชายเลน ป่าไผ่ ป่าเบญจพรรณ เป็นต้น ชุมชนในเขตพื้นที่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำ จึงมักอาศัยพันธุ์ไม้จากท้องถิ่นริมแม่น้ำ เช่น ไม้ไผ่ ใบจาก เถาวัลย์ มาประดิษฐ์เป็นเครื่องจักสาน หรือแกะสลักเป็นเครื่องใช้และของที่ระลึกต่าง ๆ นอกจากนั้น การปลูกสร้างบ้านเรือนยังนิยมปลูกเรือนริมฝั่งแม่น้ำในรูปแบบเรือนสองชั้น ชั้นเดียว และเรือนแพตั้งอยู่ริมน้ำ เช่น บริเวณริมแม่น้ำบางปะกง คลองน้ำเปรี้ยว คลองบางขนาก เป็นต้น

ภาคตะวันออกตอนล่าง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบและที่ดอน บริเวณชายฝั่งทะเลตอนล่างเป็นที่ราบเชิงเขา มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะในการเพาะปลูกผลไม้ และไม้ยืนต้น ลุ่มน้ำบริเวณนี้มีขนาดเล็ก ได้แก่ ลุ่มน้ำจันทบุรี ระยอง เป็นต้น มีการประกอบอาชีพประมง ทำไร่ ทำสวน ค้าขาย การปลูกเรือนของผู้ประกอบอาชีพประมง นิยมสร้างอยู่ริมทะเล ตัวเรือนยกพื้นสูงเพื่อให้พ้นระดับน้ำทะเลท่วมถึง โดยเฉพาะพื้นที่ชุมชนบริเวณเชิงเขาและเกาะต่าง ๆ

ชุมชนสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

สมัยกรุงศรีอยุธยาชื่อเมืองบริเวณภาคตะวันออกตอนล่าง ปรากฏครั้งแรกในพระราชพงศาวดารตอนสร้างกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 1892 ได้ระบุว่า ได้มีประเทศราชที่ขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยาอยู่ในสมัยนั้น 16 เมือง รวมทั้งจันทบุรี¹ และปรากฏชื่อ "เมืองตราด" ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ.1991-2031 ในเขตตำบลพุนทลาย และในเขตตำบลคลองนารายณ์ บริเวณวัดทองทั่ว และวัดพะเนียด อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี ยังปรากฏหลักฐานชุมชนเมืองโบราณที่ต่อเนื่อง และร่วมสมัยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

เนื่องจากภูมิประเทศของภาคตะวันออกตอนล่าง มีลักษณะพื้นที่ติดต่อกับชายฝั่งทะเลตั้งแต่พื้นที่บางส่วนของอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ต่อเนื่องลงไปถึงเขตอำเภอกลองใหญ่จังหวัดตราด มีผลให้ชุมชนและท้องถิ่นตอนล่างของภาค มีการประกอบอาชีพประมง และทำการค้าทางทะเลมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา หรือก่อนหน้านั้น จากตำแหน่งที่ตั้งของเมืองศรีโพธิ์เงินจะเป็นชุมชนเมืองเกี่ยวข้องกับการค้า เป็นที่จอดพักเรือสินค้า แถบอ่าวบางปะกง เรือสินค้าจากประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคนี้ เช่น จีน เวียดนาม และกัมพูชา ต้องมาจอดพักอยู่ที่เมืองศรีโพธิ์เงินก่อนจะเดินทางต่อไปยังปากแม่น้ำเจ้าพระยา ชุมชนโบราณเมืองการค้าทางทะเล นอกจากเมืองศรีโพธิ์เงินแล้วในสมัยกรุงศรีอยุธยายังปรากฏชื่อ เมืองบางปลาสร้อย บางพระเรือ และบางละมุงขึ้นอีกด้วย²

พ.ศ. 2309 ขณะที่กรุงศรีอยุธยาถูกพม่าล้อมอยู่ กรมหมื่นเทพพิพิธซึ่งเป็นพระเจ้าลูกยาเธอพระองค์หนึ่งในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ขณะนั้นถูกเนรเทศไปลังกา ได้กลับมาเกลี้ยกล่อมรวบรวมชายฉกรรจ์ทางหัวเมืองภาคตะวันออก ได้แก่ จันทบุรี ระยอง บางละมุง ชลบุรี และปราจีนบุรี เข้าร่วมเป็นกองทัพ อ้างว่าจะยกไปช่วยกรุงศรีอยุธยารบพม่าในครั้งนั้น ชาวชลบุรีได้ให้การสนับสนุนเข้าร่วมในกองทัพ ของกรมหมื่นเทพพิพิธเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งชลบุรีแทบกลายเป็นเมืองร้าง³ และเมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินเมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นพระยา วชิรปราการ ได้พาสมัครพรรคพวกตีฝ่าวงล้อมของพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยามาหากำลังสนับสนุนทางหัวเมืองภาคตะวันออกในเดือนมกราคม พ.ศ. 2309 มีสาเหตุหลายประการคือ

1. หัวเมืองชายทะเลตะวันออก อิทธิพลของพม่ายังมีน้อยจึงสะดวกในการชองสมผู้คน
2. ในขณะที่กรุงศรีอยุธยาพม่าล้อมอยู่นั้น บรรดาพ่อค้าจีนได้เดินทางเข้ามาค้าขายยังบริเวณชายฝั่งทะเลตะวันออกแทน โดยเฉพาะในแถบเมืองจันทบุรี และตราด เมื่อพ่อค้ายอมรับในอำนาจของพระองค์ ก็ยอมทำให้สามารถเพิ่มพูนรายได้โดยการเก็บภาษีอากร และอาจจะมีโอกาสซื้ออาวุธได้ เพราะอยู่ติดกับชายทะเล

¹ วิถีชีวิต ประเพณีการ ประเพณีเมืองจันทบุรี ใน พิธีสถาปนาหอการค้า จังหวัดจันทบุรี. 2529. หน้า 23.

² สุชาติ เกาทอง. ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออก. 2544. หน้า 42.

³ กรมศิลปากร. ชลบุรีภาคต้น. 2483. หน้า 7.

3. หัวเมืองชายทะเลตะวันออกเป็นพื้นที่มีอาหารสมบูรณ์ ถ้าข้าวปลาไม่เพียงพอก็อาจหาซื้อได้จากดินแดนเขมรซึ่งอยู่ใกล้เคียง¹

ในครั้งนั้นสมเด็จพระเจ้าตากสินได้เสด็จผ่านมาทางเมืองนครนายก เมืองปราจีนบุรี เมืองชลบุรี และเมืองจันทบุรี ขณะเสด็จผ่านมาทางชลบุรี แต่ชลบุรีมีสภาพเป็นเมืองร้างอยู่ จึงเสด็จเลยไปประทับแรมที่บางละมุง แล้วเสด็จต่อไปยังจังหวัดระยองเพื่อหากำลังสนับสนุน หลังจากสมเด็จพระเจ้าตากสินขึ้นครองราชย์สมัยกรุงธนบุรี ชาวจีนได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยเพิ่มเป็นจำนวนมาก และเป็นสมัยของชาวจีนในสยาม โดยเฉพาะ "จีนแต้จิ๋ว" ได้รับการขนานนามจากคนไทยทั่วไปว่า "จีนหลวง" เหตุที่ชาวจีนได้รับการยกย่องเนื่องมาจากการแรก สมเด็จพระเจ้าตากสินเป็นลูกครึ่งไทย-จีน (แต้จิ๋ว) ประการที่สอง เพราะชาวจีนคือกลุ่มคนที่ร่วมผนึกกำลังช่วยสมเด็จพระเจ้าตากสินแหวกวงล้อมของพม่ามุ่งไปยังหัวเมืองชายทะเลฝั่งตะวันออก หรือประการที่สาม เมื่อสมเด็จพระเจ้าตากสินได้เมืองระยองได้มีราชสาส์นไปถึง "พระยาราชานครศรี" ชาวจีนผู้เป็นเจ้าของ เพื่อขอการสนับสนุน ตลอดจนความพยายามที่จะมีสัมพันธไมตรีเป็นอย่างดีกับ "พระเจ้ากรุงจีน" สถานการณ์ทางการเมืองเหล่านี้ได้อำนวยให้ชาวจีนดูเด่น และดึงดูดให้ชาวจีนบนผืนแผ่นดินใหญ่ อพยพเข้ามาในเมืองไทยมากขึ้น มีการสร้างหลักฐานที่มีความมั่นคงปลอดภัยขึ้น² จึงมีความเป็นไปได้ว่าชาวจีนอพยพน่าจะเข้ามาประกอบอาชีพในภาคตะวันออกในสมัยกรุงธนบุรีเป็นต้นมา ซึ่งเป็นระยะที่ชาวจีนกลุ่มภาษาแต้จิ๋วจำนวนมากอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานแถบอ่าวไทยฝั่งตะวันออก ได้แก่ ตราด จันทบุรี บางปลาสร้อย (ชลบุรี) แปรัง (ฉะเชิงเทรา)³

ชาวจีนตั้งถิ่นฐาน

การตั้งถิ่นฐานของชาวจีนภาคตะวันออกในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีชุมชนที่สำคัญได้แก่ ชุมชนบางปลาสร้อย หรือจีนเรียกว่า "มั่งกะส่วย" ประกอบอาชีพทุกชนิดตั้งแต่ กุหลาบจำช้าง ประมง และเกษตร ส่วนชุมชนแปรัง ตั้งอยู่ริมแม่น้ำบางปะกง เป็นชาวจีนอพยพมาจากชุมชนลำเพ็ง กรุงเทพฯ เนื่องจากว่าลำเพ็งมีชาวจีนอยู่หนาแน่นเกินไป ส่วนชุมชนจีนเมืองจันทบุรีจะเข้ามาทำเกษตรกรรม ปลูกพืชเศรษฐกิจ ประเภทพืชสวน พืชไร่ พืชสมุนไพร และการค้าอัญมณี กรณีชาวจีนเข้ามาตั้งตั้งสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวส่วนใหญ่เป็นจีนเข้ามาแสวงโชค โดยมีเรือสำเภาเป็นพาหนะ และเข้าไปตั้งหลักแหล่งตามชุมชนต่าง ๆ เช่น ของภาคตะวันออกตอนบนเข้าไปตั้งหลักแหล่งอยู่ในเขตเมืองฉะเชิงเทรา และปราจีนบุรีก่อน และต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนในฉะเชิงเทราก็ขยายตัวพากันไปตั้งหลักแหล่งในเขตบ้านท่าเกวียน และบ้านเกาะขนุน เพราะเป็นแหล่งชุมชนทางการค้าและคมนาคม ในบริเวณดังกล่าวมีสิ่งทีแสดงให้เห็นว่าคนจีนได้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่นานแล้วก็คือ บรรดาศาลเจ้า และโรงเจที่ตั้งอยู่ในเขตชุมชนทั้งสองแห่งนี้ มีทั้งเก่าและใหม่⁴

ในนิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ ได้แต่งนิราศคำกลอนเมื่อต้น พ.ศ. 2350 มีความตอนหนึ่งที่ช่วยให้มองเห็นชุมชนจีนเมืองฉะเชิงเทราคือ

..... ถึงหย่อมย่านบ้านบางมังกรนั้น	ดูเรียงรันเรือนเรียบขาลินธุ์
แต่ล้วนบ้านตากปลาริมวาริน	เหม็นแต่กลิ่นเน่าอบตลบไป
เห็นศาลเจ้าเหล่าเจ็กอยู่เชิงแซ่	ปูนทะก้ององค์แก่ข้างเพดไสย
เกลเอยเคยข้ามคงคาลัย	ช่วยคุ้มภัยปากอ่าวเกิดเจ้านาย ⁵

การอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในภาคตะวันออก มีเมืองสำคัญได้แก่ ชลบุรี ฉะเชิงเทรา และจันทบุรี เมืองจันทบุรีในเขตตำบลบางกะจะ เป็นชุมชนจีนดั้งเดิมมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีหลักฐานระฆังวัดกลาง หอ ระฆังวัดพลับ ศาลเจ้า และอื่น ๆ ข้อสำคัญในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อครั้งเริ่มก่อสร้างพระนครคีรีที่จังหวัดเพชรบุรี ได้อาศัยช่างชาวจีนในการแกะสลัก "พระพุทธเสลเจดีย์" ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถวัดพระแก้ว เป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม กว้างด้านละ 3 เมตร องค์เจดีย์สูง 9 เมตร เป็นเจดีย์เนื้อหินสีเทาอมเขียว ในการทำเจดีย์องค์นี้ ได้สลักหินและประกอบเป็นองค์เจดีย์สำเร็จขึ้นที่เกาะสีชัง แล้วจึงถอดเป็นชิ้นนำมาประกอบเป็นองค์เจดีย์ดังที่เห็นอยู่ปัจจุบันนี้⁶ และด้วยหินที่เกาะสีชังมีคุณภาพ ชาวบ้านได้ยึดอาชีพยอหินเพื่อนำไปปูแต่งราง

¹ พลับพลึง บุคคิปี. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น. 2522. หน้า 14-15.

² ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูฉะเชิงเทรา. ฉะเชิงเทราในประวัติศาสตร์. 2534. หน้า 57.

³ สุชาติ เกาทอง. ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออก. หน้า 55.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 96.

⁵ องค์การคำคุณา. ชีวิตและงานสุนทรภู่. 2538. หน้า 66.

⁶ กรมศิลปากร. ราชบัณฑิตยสถาน. 2538. หน้า 100.

รถไฟขายในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อมา

ชุมชนจีนที่บางกะจะ จังหวัดชลบุรี คือเป็นชุมชนจีนเก่าแก่ ตั้งรกรากมานานได้ก่อรูปวัฒนธรรมของตน ตั้งแต่การดำเนินชีวิต การก่อสร้างที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) ราว พ.ศ. 2473 มีชาวบ้านได้เดินทางไปกรุงเทพฯ และขนรูปสิ่งใดก็ตามแบบจีนขนาดใหญ่ด้วยเรือจักรไอน้ำกลับมาติดตั้งที่หน้าโบสถ์วัดสิงห์จำนวน 1 คู่ (ปัจจุบันตั้งอยู่ที่เชิงบันทางขึ้นศาลาการเปรียญ) นอกจากนั้น ยังมีการนำไปติดตั้งตามทางแยกของถนนในเขตบางกะจะในระยะต่อมาอีกด้วย¹

ชลบุรี ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเขตบางปลาสร้อยถือว่าเป็นศูนย์กลางของเมืองชลบุรี มีความเจริญมากกว่าเมืองอื่น ๆ เช่น พนัสนิคม บางละมุง เป็นต้น จากการสัมภาษณ์ทราบว่า มีชาวจีนไปตั้งหลักแหล่งทำการค้า ประมง กรรมกร รถเกวียนในเมืองชลบุรีมาก² แหล่งสำคัญที่อ่างศิลาหรือชาวบ้านเรียกว่า "อ่างหิน" ในช่วงการปรับปรุงประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้รับความสนใจจากผู้ปกครองมาก ทั้งนี้คงเนื่องมาจากการเปิดประเทศติดต่อดำขายกับต่างประเทศอย่างกว้างขวาง ทำให้บริเวณนี้เป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ชาวต่างประเทศ เพราะเป็นเมืองที่ตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าทางทะเล ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ทำให้ท่าจอดพักเรือสินค้าเดิมบริเวณศรีพล และบางปลาสร้อยไม่เหมาะสมจึงขยายมายังอ่างศิลา ส่งผลให้อ่างศิลาเป็นที่รู้จักดีของคนทั่วไป อ่างศิลาจึงเป็นสถานที่ที่ชาวต่างประเทศ (ตะวันตก) นิยมเดินทางมาท่องเที่ยว พักผ่อนตากอากาศและพักผ่อนจากการเจ็บป่วย³ แม้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเองก็เคยเสด็จประพาส และประทับแรมที่อ่างศิลาหลายครั้งด้วยโปรดว่าอากาศดี พระองค์ทรงพิจารณาเห็นว่า อ่างศิลามีศิลาได้น้ำมาก เวลานั้นน้ำจะมีศิลา และเลนลาดออกไปจากฝั่งเป็นระยะทางยาว ไม่สะดวกในการจอดเรือเทียบท่า จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เสนาบดีกรมท่าสร้างสะพานหินให้ยาวออกไปในทะเลจนพ้นเขตศิลาได้น้ำ⁴ นางปุ่น สายสมุทร เล่าความเป็นมาของอ่างศิลาว่า

"..... บริเวณอ่างศิลาเดิมเป็นป่า มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่มาก แม้แต่เสือก็มี แต่ก่อนวัดอ่างศิลายังไม่มี มีพี่น้อง 2 คนมาสร้างวัดคนละวัด เรียกว่า วัดนอก กับ วัดใน วัดนอกมีหลวงพ่อแดงเป็นเจ้าอาวาส ส่วนวัดในเจ้าอาวาสชื่อ หลวงพ่อยิ้ม เวลาทำบุญวันพระจะสลับกันที่ละวัด เช่น วันพระนี้ทำบุญวัดนอก วันพระต่อไปทำบุญวัดใน หลวงพ่อแดงวัดนอกมีความสามารถมาก ทั้งด้านการสร้างและปฏิสังขรณ์ วัดรวมถึงด้านคาถาอาคม ด้านยารักษาโรคต่างๆ ท่านได้สร้างโบสถ์วัดนอกไว้ไม่มีที่ใดจะเลียนแบบได้เหมือนและได้ให้ช่างสมัยโบราณวาดภาพบนฝาผนังไว้ภายในโบสถ์ เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ ด้านหน้าโบสถ์ประดิษฐานหลวงพ่อหินซึ่งเล่ากันต่อมาว่าลอยน้ำมารุ่นเดียวกับหลวงพ่อโสธร"⁵

ชุมชนอ่างศิลาในราชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวชาวบ้านปลูกบ้านเป็นหย่อมๆ อยู่ติดกันบ้าง ห่างกันบ้าง มีถนนดินเล็ก ๆ อยู่บริเวณตลาดปัจจุบัน มีสะพานไม้ยื่นลงไปในทะเลระหว่างป่าแสมป่าโกงกาง เพื่อให้มีที่ให้เรือประมงเข้าจอดใกล้บ้าน พวกคนจีนที่มาค้าขายทางเรือสำเภาเมื่อขึ้นบกก็นิยมปลูกบ้านบริเวณเลยด่านหักออกมา ส่วนคนไทยที่อยู่เดิมก็ปลูกถัดคนจีนเข้าไปทางบริเวณศาลเจ้าปูนเผ่นมาปัจจุบันแต่เดิมเรียกแถบบ้านคนจีนว่า "บ้านเจ๊ก" มีการสร้างศาลเจ้าปูนเผ่นกางไว้ 1 ศาล โรงจิ้ง 1 โรง ตรงตลาดเรียกว่า "บ้านกลาง" ตรงบ้านคนไทยเรียกว่า "บ้านไทย" มีร้านกาแฟ 1 ร้าน⁶ เมื่อมีงานเทศกาลประมาณเดือน มกราคมจะมีการแสดงงิ้วที่ศาลเจ้าปูนเผ่นกาง (เจ้าพ่อโหราม) เรียกว่า เป็นการแสดงถวายเจ้าที่ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "ตำบลอ่างศิลา แขวงเมืองชลบุรี มีบ้านราษฎร 189 เรือน ราษฎรที่เป็นไทย 180 คนเศษ ราษฎรจีนมาแต่เมืองจีนและเกิดเมืองไทย 560 คนเศษ รวมราษฎรไทยจีน ชายหญิงในบ้านอ่างศิลา 740 คนเศษ ในแขวงบ้านอ่างศิลานั้น หลวงฤทธิศักดิ์ชลเชตร หลวงพิทักษ์จีนประชา 2 นายนี้ เป็นปลัดเมืองชลบุรีเป็นผู้ใหญ่บ้าน"⁷

ชุมชนตำบลเสม็ด บ้านยี่สุต บ้านหัวโปร่ง บ้านโรงนา บ้านเนินมะกอก พื้นที่เป็นบ้านดอนอยู่ใกล้กับบ้านอ่างศิลานั้น ราษฎรประกอบอาชีพทำนาข้าว ลั่นถูดูทำนาจะทำไม้แดงอุลิตไร่ถั่วลิสงซื้อขายแลกเปลี่ยนกันกินอยู่ในแขวงบ้านใกล้เคียง อีกทั้งบริเวณเสม็ด และบ้านปึกลงมาทางใต้อ่างศิลา มีต้นตาลขึ้นอยู่อย่าง

¹ เจ้าอาวาสวัดบางกะจะ สัมภาษณ์ 8 มีนาคม 2547.

² ประจักษ์ แท่นทรายทอง สัมภาษณ์ 10 มกราคม 2547.

³ สุชาติ เกาพอง และคณะ: สถาบันพระปกเกล้าที่ 5 ในมณฑลการปกครองของภาคตะวันออก, 2546 หน้า 56.

⁴ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เอกสารรัชกาลที่ 5, ๒.๑.5.2/1 เรื่อง พระยาชลยุทธโยธิน และพระวิภาวดีชลอชานุภาพสร้างทางรถไฟกรุงเทพฯ ถึงอ่างศิลา, ๒.๒. 113.

⁵ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี สัมภาษณ์ 2541 หน้า 13.

หนาแน่น ราษฎรในบริเวณนี้จึงมีการทำน้ำตาลออกขาย ในส่วนยานพาหนะที่ใช้สอยบริเวณที่ราบตอนบน นิยมใช้เกวียนบรรทุกสินค้า สิ่งของระหว่างชุมชนต่าง ๆ และเกวียนนั้นราษฎรทำใช้กันเอง ส่วนหมู่บ้านตั้งอยู่ริมทะเล นิยมเดินทางด้วยเท้า หาบคอนกันไป¹

แหลมแท่น ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเขาสามมุขเดิมเรียกว่า "สามมุข" เช่นเดียวกับชื่อเขา คุนยายทองเดิม บุญดิเรก เล่าว่า ชื่อแหลมแท่นเป็นชื่อที่ได้มาจากเจ้าดารารัศมี พระราชชายาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เสด็จมาประทับรักษาพระองค์อยู่ที่ค่ายหลวงอ่างศิลาในปี พ.ศ. 2449 เจ้าดารารัศมีได้เสด็จมาประพาสที่นี่ และประทานนามสถานที่แห่งนี้ว่าแหลมแท่น อาจจะเนื่องมาจากทรงพิจารณาเห็นว่าบริเวณหัวแหลมและริมทะเลนี้มีแท่งหินใหญ่ตั้งอยู่ชายฝั่งทั้งสองด้าน ชุมชนแหลมแท่นสมัยนั้นมีสภาพเป็นป่า มีสัตว์ป่า เช่น ช้างก็เคยมาอาละวาดแถวแหลมแท่นด้วย ชาวแหลมแท่นหาเลี้ยงชีพด้วยการทำประมง (ผู้ขาย) ผู้หญิงทอดผ้า² เมื่อก่อนแถบนี้มีผู้คนอาศัยอยู่ไม่กี่หลังคาเรือน เช่น ตั้งบ้านเรือนตรงเชิงเขาด้านตะวันตกเฉียงใต้บ้าง และที่แหลมแท่นบ้าง ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ตัวบ้านสร้างง่าย ๆ เป็นกระต๊อบหรือโรงเล็ก ๆ ฝาทำด้วยไม้ไผ่ หลังคาจาก ลักษณะฝาใช้ไม้ไผ่ตั้งเป็นฝา ๆ ขึ้นไป (ไม่ถึงขัดแตะ) ไม้ไผ่จะอาศัยจากไม้ไผ่ที่ลอยน้ำมา นายประจักษ์เล่าว่า

"บ้านคนจีนมีฐานะทำด้วยไม้ มีปลูกกันแถบตลาดหนองมนเป็นแบบเรือนไม้กระดาน มีทั้งแบบทำเป็นเรือนไทยแบบภาคกลาง และเรือนแบบท้องถิ่นคูเรียบ ๆ ...เมื่อราว 70-80 ปีที่ผ่านมา การเดินทางจากแหลมแท่นไปตลาดหนองมน ต้องเดินทางด้วยเท้า จะเอาสินค้าไปขายตลาดก็ใช้การหาบคอนกันไป แต่ถ้าที่ราบแถบตำบลเหมืองขึ้นไปจะใช้เกวียนเป็นพาหนะขนของต่าง ๆ"³

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนที่แหลมแท่นเมื่อรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมีความมั่นคงขึ้นต่อมืองจึงสร้าง "ศาลเจ้าปูนเฒ่ากง" ขึ้นตรงบริเวณปลายแหลม โดยใช้หินจากแหลมแท่นมาสร้าง ด้วยการสกัดหินให้เป็นแผ่นแล้วนำมากรุเป็นฝา แต่เดิมเป็นศาลเจ้าใหญ่ต่อมารัฐบาลในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ต้องการพื้นที่บริเวณนี้สร้างบ้านพักรับรองสำนักนายกรัฐมนตรี จึงมีการปรับตัวศาลเจ้าเดิม ให้มีขนาดเล็กลง

เสน่ห์ของศิลา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แหลมแท่นเป็นที่สนใจของ ชาวจีนได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณนี้ เช่น อำแดงเยียน อำแดงปาน หมู่บ้าน 9 ตำบลหนองมน อำเภอบางพระ บ้านหนองมน ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหาปลา แต่มีชาวจีนบางส่วนมีความถนัดเชิงช่างทำหินจากเมืองจีน ได้มาปลูกกระต๊อบเป็นโรงเล็ก ๆ ตรงใกล้โขดหินแหลมแท่น และเริ่มผ่าหิน สกัดหินทำเป็นแผ่น เป็นไม้ เพื่อใช้ทำของต่าง ๆ เช่น อาหาร และ เครื่องเช่นไห้วรพพบุรุษซึ่งต้องทำแบ่งจากข้าวต่าง ๆ และเห็นว่าที่แหลมแท่นมีหินแกรนิตที่สามารถนำมาสกัดทำเป็นภาชนะเครื่องใช้ได้ จึงเริ่มทดลองทำดู ครั้งแรกทำจำนวนไม่มากเพียงเพื่อใช้สอยภายในครัวเรือน เช่น ทำขนม ก้วยเตี่ยว ซาลาเปา หมั่นโถว ขนมเข่ง ขนมเทียน เป็นต้น ต่อมาผลิตภัณฑ์แกะสลักหินได้รับความนิยมจากชุมชนอื่นมากขึ้น จึงเพิ่มจำนวนการผลิตผลิตภัณฑ์ให้มากขึ้น อาทิ แกะสลัก กล่าวว่

"...การตีหินรุ่นแรกเริ่มมาราวร้อยกว่าปี หลักฐานที่แหลมแท่นยังมีร่องรอยการตีหินตรงโขดหินได้อย่างชัดเจน เริ่มต้นที่แหลมแท่น ก่อนที่ลึงอาไ้จะเข้ามา มีการทำไม้ก่อนทำครก คนจากเมืองจีนมาทำ นำภูมิปัญญาจากจีนเข้ามา คนเหล่านี้เคยเป็นช่างทำหิน ทำตุ๊กตาหิน ประติมากรรมมาแล้ว มีชื่อช่างตีหิน รุ่นแรก ๆ ได้แก่

1. นายแปะรู้ แซ่ลี
2. นายเล่าไว้ แซ่โจ้ว
3. นายเหนียวอิว แซ่ตั้ง
4. นายบักทั้ง แซ่ตั้ง
5. นายพะเห้ง แซ่ลี
6. นายตงเห้ง แซ่เจ็ง"⁴

งานแกะสลักหินที่แหลมแท่นทำพวกไม่อย่างเดียว ส่วนอ่างศิลาการทำพวกครกและไม่ภายหลัง

¹ ประจักษ์ แทนทรายทอง, สัมภาษณ์ 10 มกราคม 2547.

² คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ วัฒนธรรม พัฒนาการ ทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์ และภูมิปัญญาจังหวัดชลบุรี. 2544 หน้า 93.

³ ประจักษ์ แทนทรายทอง, สัมภาษณ์ 10 มกราคม 2547.

⁴ ประจักษ์ แทนทรายทอง, สัมภาษณ์ 10 มกราคม 2547.

ทำเสร็จแล้วส่งขายที่ตลาดน้อย หรือจีนเรียกว่า "ตลาดเกีย" ในกรุงเทพฯ

นอกจากแหลมแท่น "อ่างศิลา" ก็มีงานแกะสลักหินในช่วงระยะเวลาใกล้เคียงกัน โดยเริ่มทำกันตรงด้านข้างวัดอ่างศิลา (นอก) ก่อนจากการสัมภาษณ์ลุงอาไท้ (อายุ 80 ปี) และลุงประจักษ์ (อายุ 72 ปี) ทราบว่าช่างแกะสลักหินดั้งเดิมทำอยู่ที่แหลมแท่นตั้งแต่ราวรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พอช่วงหลังมีการควบคุมการขุดตัดหินตรงแหลมแท่นเพราะทำลายธรรมชาติ จึงเริ่มขยับขยายมาที่อ่างศิลา และเริ่มงานแกะสลักครกที่นี้อย่างเป็นล่ำเป็นสัน แต่หลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ราว พ.ศ. 2489-2500 ก็มีชาวจีนรุ่นหลังเดินทางเข้ามาทำหินที่อ่างศิลาเพิ่มมากขึ้น เช่น นายชีวแข็ง แซ่เอี้ยว¹ นายลั่น แซ่แต้ เป็นต้น ด้วยการหอบเลื้อยหินมาขายมาอาศัยอยู่ที่อ่างศิลา พร้อมกับปักหลักทำมาหากินอย่างเป็นจริงเป็นจัง ประกอบกับพื้นที่บริเวณริมทะเลอ่างศิลา มีแหล่งหินแกรนิตที่มีคุณภาพ จึงทำให้ชาวจีนอพยพเริ่มมองเห็นลู่ทางงานแกะสลักผลิตภัณฑ์ จากหินมากขึ้นระยะแรกมีผู้แกะสลักหินเพียง 2-3 ราย และขายกันในพื้นที่เป็นหลัก²

ภูมิหลังการเริ่มทำครกหินอ่างศิลา มีเรื่องเล่าขานต่าง ๆ นา ๆ เช่น การทำครกหินเป็นการริเริ่มจากนายหยงยู่ แซ่เจ็ง มีถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลโป่งเล้ง เดิมเคยเป็นช่างแกะสลักอยู่ในจีนแผ่นดินใหญ่มาก่อน เมื่อมาอยู่เมืองชลบุรีได้นำวิชาความรู้เดิมที่มีอยู่ออกมาใช้ ด้วยการลงไปขุดเอาหินที่มีอยู่จำนวนมากที่อ่างศิลามาแกะสลักเป็นครก ต่อมาหยงยู่ ได้สอนวิธีทำครกหินแกะสลักแก่เพื่อนบ้านทั่วไป หรือมีชาวบ้านบางกลุ่มให้ข้อมูลแตกต่างไปว่า ครกหินแกะสลักเป็นหนึ่งในสินค้าที่ชาวจีนนำเข้ามาค้าขายกับชาวไทย โดยส่วนใหญ่นำมาทางทะเลแถบอ่าวไทย และมีครั้งหนึ่งที่เรือสำเภาบรรทุกสินค้าของจีนได้เกิดอุบัติเหตุล่มลงบริเวณกลางทะเลแถวชายหาดอ่างศิลา บางคนตะเกียกตะกายว่ายน้ำเข้าหาฝั่ง บางคนได้ชาวประมงแถวนั้นช่วยชีวิตเอาไว้ และได้แบ่งที่ทำกินให้ พร้อมกันนี้ได้ถือโอกาสตั้งรกรากทำมาหากินอยู่ที่อ่างศิลา และชาวจีนเหล่านี้เองเป็นคนบุกเบิกการทำครกหินแกะสลัก และอีกทั้งยังได้ชักชวนให้ชาวบ้านหันมาทำครกหินด้วยกัน ในที่สุดจึงเกิดเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อมของหมู่บ้านโดยเกือบทุกบ้านจะยึดอาชีพทำครกหินขายให้กับนักท่องเที่ยว นายวิโรจน์ โออภิรัตน์กล่าวว่า

".....ช่างตีหินส่วนใหญ่ที่อ่างศิลา และเสม็ดเคยเป็นช่างผ่าหินจากจีนมาก่อน ฝีมือยังไม่ถึงขั้นแกะสลักเป็นรูปทรงได้ ช่างมีฝีมือจริง ๆ มีน้อย"³

หินสำหรับแกะสลักระยะแรกใช้แหล่งหินแกรนิตที่อ่างศิลา และแหลมแท่น มีสีขาว มีคุณสมบัติเหมาะกับการทำครกมาก ต่อมาหินชนิดนี้เริ่มหายาก จึงต้องอาศัยหินจากแหล่งอื่น ๆ เช่น หินทรายสีเขียวยจากพิษณุโลก หินทรายแดงจากสระบุรี หินแกรนิตจากตาก และมีหินบางประเภทต้องสั่งนำเข้าจากต่างประเทศก็มี เช่น รัสเซีย จีนหรืออินเดีย เป็นต้น ซึ่งเนื้อหินแต่ละชนิดจะให้คุณลักษณะที่แตกต่างกันไป หินทรายนิยมแกะสลักงานชิ้นเล็กหรือผลงานที่มีความอ่อนช้อยมาก ๆ ด้วยเพราะมีเนื้ออ่อนและง่ายต่อการแกะสลัก ส่วนหินแกรนิตนิยมใช้กับงานขนาดใหญ่ มีความแข็งแรง ทนทาน การแกะสลักต้องใช้ความชำนาญสูง

กำเนิดผลิตภัณฑ์ศิลา

วัฒนธรรมการรับประทานน้ำพริกของคนไทยมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย หากแต่อาจจะไม่พิถีพิถันในการปรุงรสและการรับประทานเท่าใดนัก ส่วนใหญ่จะเพียงคั่วให้หอมและตำให้ละเอียดผสมเกลือลงไปให้มีรสชาติเค็ม เท่านั้นก็นับว่าอร่อยมากแล้วสำหรับคนในสมัยโบราณ เพราะเมื่อนำไปรับประทานร่วมกับปลา และผักสดซึ่งมีคุณค่าอาหารสูงก็นับว่าเป็นอาหารที่มีประโยชน์มากชนิดหนึ่ง มีคำพูดในชีวิตประจำวันของคนโบราณยุคหนึ่งคือ "กินข้าว กินปลา" สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของคนสมัยก่อนอย่างยุคกรุงศรีอยุธยาว่า อาหารหลักคือ ข้าวและปลา ส่วนมากเป็นปลาน้ำจืดที่หาได้ทั่วไปในแม่น้ำลำคลองทุกหน ทุกแห่ง....อาหารที่ขาดไม่ได้ คือ "น้ำพริก" เช่น น้ำพริกกะปิ เพราะเอกสารของลาลูแบร์ระบุว่า ชาวสยามในอยุธยาชอบบริโภคน้ำพริกชนิดหนึ่งที่ประกอบด้วยกุ้งเคยเน่าก็คือ กะปิ⁴

น้ำพริกจึงจัดเป็นอาหารขจรของคนไทยมาตลอด และการปรุงน้ำพริกให้อร่อยที่นิยมทำกันมานานกว่า 800 ปี ก็คือการตำ แม้ว่าปัจจุบันจะมีการประดิษฐ์เครื่องบดอาหารออกมาจำหน่ายอย่างมากมาย แต่ปรากฏว่าไม่มีเครื่องบดอาหารชนิดใดสามารถทำน้ำพริกให้แหลกละเอียดและมีรสชาติอร่อยถูกปากคนไทยได้เท่ากับการตำ

¹ ดักรับ ศิลาแดงรุ่ง สัมภาษณ์ 12 มกราคม 2547.

² วิโรจน์ โออภิรัตน์ สัมภาษณ์ 1 กุมภาพันธ์ 2547.

³ ลูจิโด วังเซเทอ อยุธยาหลังฟ้า 2546. หน้า 220.

พระฉะนั้นสิ่งที่มีความสำคัญกับน้ำพริก และวัฒนธรรมการปรุงอาหารของไทยที่ให้น้ำพริกมีความอร่อย ถูกปากถูกใจคนไทยขึ้นมาก็คือ ครก อุปกรณ์หุงหาอาหารของคนไทย เป็นหลักฐานแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตการกินอยู่ได้เป็นอย่างดี

ครกไทย ดั้งเดิมทำมาจากดินเผาและปูนแดง ส่วนไม้ตีพริกทำมาจากไม้เนื้อแข็ง เพื่อให้มีน้ำหนักในการโขลกและตำให้แหลกละเอียดโดยเร็ว ครกแบบนี้มีข้อเสียคือ ครกมักแตกพังง่ายต้องทำขึ้นใหม่อยู่เรื่อย ๆ นอกจากนั้นครกสมัยโบราณยังนิยมทำจากไม้โดยใช้ไม้ขนาดใหญ่มาขุดเจาะทำเป็นหลุมครก ส่วนมากใช้สำหรับตำข้าวเปลือกให้เป็นข้าวสาร เรียกครกชนิดนี้ว่า "ครกกระเดื่อง" ส่วนครกที่ใช้ในครัวเรือนซึ่งมีขนาดเล็ก และนิยมปั้นด้วยดิน เรียกว่า "ครกกะเบือ"

สำหรับ ครกกะเบือ ที่มีใช้ในสมัยก่อนนั้นไม่มีหลักฐานแสดงแน่ชัดว่ารูปแบบเดิมมีลักษณะเช่นใด แต่มีผู้เฒ่าผู้แก่เล่าให้ฟังว่า ครกสมัยโบราณที่เห็น มีลักษณะปากกว้าง ขอบปากแบนกลมมนโค้งเป็นวงกลม ช่วงระหว่างปากครกถึงก้นครกจะค่อย ๆ สอบหรือเรียวเล็กลง เมื่อตั้งจะค่อนข้างสูง จากนั้นพื้นฐานขึ้นรองอีกชั้นหนึ่ง โดยปั้นให้มีลักษณะกลมมนคล้ายกับปากครก เพื่อให้สามารถรองรับน้ำหนักระหว่างตำ หรือใช้งานได้ดียิ่งขึ้น ขนาดของครกไม่ใหญ่นัก อาจเป็นเพราะการปั้นขนาดใหญ่มา ๆ ทำให้การเคลื่อนย้ายลำบาก และแตกหักได้ง่าย นอกจากนั้น การปั้นลูกใหญ่ยังให้ประโยชน์ในการใช้งานได้น้อย เนื่องจากข้อจำกัดของครกดินเผา คือ ใส่อาหารตำครั้งละมาก ๆ ไม่ได้ เนื่องจากอาหารนั้นอาจไม่แหลกละเอียดตามต้องการ เพราะปริมาณมากเกินไป และถ้าตำแรงจะทำให้ครกแตก

ไม่แหลมแท่น ครกอ่างศิลา

คนไทยสมัยก่อนใช้ครกกะเบือในการบดอาหารให้แหลกเรื่อยมา จนถึงในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีการติดต่อค้าขายกับเมืองจีนอย่างออกหน้าออกตา ทำให้มีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมต่าง ๆ กันด้วย ช่วงนี้เองที่สันนิษฐานว่า ครก ได้เปลี่ยนแปลงด้านรูปแบบขนานใหญ่จากครกดินเผา มาเป็นครกหินสลัก แต่ครกหินเหล่านี้มีใช้แต่ในหมู่ชนชั้นสูงเท่านั้น ชาวบ้านทั่วไปก็ยังคงใช้ครกที่ปั้นจากดินเผาจนแข็งแรงเช่นเดิม จนล่วงมาถึงตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ราว พ.ศ. 2450 เมื่อชาวจีนได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่แหลมแท่น และอ่างศิลา จึงเริ่มทำผลิตภัณฑ์งานแกะสลักครกหินขึ้นอย่างจริงจังด้วยว่า มีความแข็งแรง ทนทาน โขลกได้ละเอียดรวดเร็วกว่าครกดินเผาและครกปูนแดงเดิม ครกหินจึงได้รับความนิยมอย่างรวดเร็ว

แหล่งทำครก และไม้หิน ดั้งเดิมอยู่ที่ชลบุรี ด้วยการริเริ่มของชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยที่แหลมแท่น และอ่างศิลา ต้องการทำของต่าง ๆ เช่น อาหาร และเครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษ ซึ่งต้องทำแบ่งจากข้าวต่าง ๆ คนจีนเหล่านี้จึงคิดหาหนทางทำไม้...เมื่อสกัดหินมาทำไม้แล้ว หินที่เหลือชิ้นเล็ก ๆ ไม่สามารถนำมาทำไม้ได้ ก็ลองนำมาทำครกหินดู เพื่อใช้ตำน้ำพริก และตำของอื่น ๆ จนกระทั่งกลายมาเป็นของใช้ประจำบ้านอย่างหนึ่ง

ในราวตอนปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชุมชนแถบแหลมแท่นนิยมทำไม้หินเป็นหลัก มีทำครกและป้ายชวงซู้ยบ้างเล็กน้อย นายไฉ่ กล่าวว่า

"...แหลมแท่นเป็นหินแกรนิตเนื้อหยาบ เป็นแกรนิตกึ่งไนท์ มีสีออกดำ ๆ ขาว ๆ เมื่อตอนมาถึงที่นี่ใหม่ ๆ มีคนทำไม้และครกมากกว่า 10 ปีแล้ว เป็นความรู้จากช่างจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบริเวณนี้ จุดกำเนิดของไม้ก็เพื่อให้ทำแบ่งประกอบอาหารตามวัฒนธรรมจีน ส่วนครกน่าจะได้รับแรงบันดาลใจมาจากครกแบบจีน มีรูปทรงเตี้ย ๆ สูงราว 3 นิ้ว ปากครกมีเส้นผ่าศูนย์กลาง ราว 7 นิ้ว สากก็สั้นมีความยาวเพียง 5 นิ้วเท่านั้น... บางคนเชื่อว่าน่าจะได้รับความคิดมาจากกระดางรูปของจีน แต่มีการปรับส่วนของหูใหม่ให้เรียบขึ้น' แต่เดิมที่ตำบลอ่างศิลา จะไม่มีการซื้อขายครกหิน ส่วนใหญ่จะทำครกหินขึ้นมาแล้วแบ่งกันใช้ ส่วนที่เหลือจะนำไปขายกรุงเทพฯ² นายอาไท่ กล่าวว่า....อาชีพแกะสลักครกหินจะทำกันภายในครอบครัว "พ่อทำครก แม่ตีสาก" มีการแบ่งหน้าที่กันทำ ให้สมาชิกภายในครอบครัวประจำตำแหน่งต่าง ๆ ตามความถนัด ไม่มีลูกจ้างและมีการสืบทอดกันมาตั้งแต่เมื่อสมัยพ่อ เป็นการเรียนรู้วิธีการแกะสลักด้วยตนเอง"³

¹ ไล่ แซ่ลี, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2547.

² ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี, อ่างศิลาวันวาน...ถึงวันนี้, 2541, หน้า 17.

³ อาไท่ แซ่ลี, สัมภาษณ์, 5 กุมภาพันธ์ 2547.

กรรมวิธีแห่งภูมิปัญญา

1. การผ่าหิน

การแกะสลักหินสมัยก่อน ไม่มีการใช้ระเบิดในการระเบิดหิน หรือเครื่องมือกลเช่นทุกวันนี้เมื่อก่อนใช้เครื่องมือที่คิดขึ้นจากภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น นำลิ้มมาเจาะรูลงบนหินให้เป็นแนวก่อน แล้วใช้จัม (เหล็กสกัด) เจาะรูให้ลึกลงไปเป็นรูสี่เหลี่ยม แล้วใช้เหล็กลิ้มอัดโดยใช้ค้อนใหญ่ตอกให้หินแตกออกมาเป็นก้อน กรรมวิธีข้างต้นช่างทำหินทุกคนจะต้องผ่านการทดสอบฝีมือการผ่าหินเช่นนี้ก่อนจะไปแกะสลักครก โม่ หรืออื่น ๆ ต่อไป นายลุ่นกล่าวไว้ว่า

".....ระยะ 6 เดือนแรกของการมาเป็นลูกน้องต้องลำบากมากทั้งยกของ ตักน้ำ และอย่างอื่นอีกสารพัด โดยไม่ได้ค่าแรง แต่เพื่อแลกกับวิชาความรู้ในการแกะสลักหินก็ต้องยอม โดยเริ่มจากการเรียนรู้ "การผ่าหิน" เพราะ "การผ่าหิน" ถือว่าเป็นครูในการแกะสลักหินขั้นต่อไป.....เริ่มแรกใช้หินตรงแหลมแทนเริ่มหัดจากที่นี่ พอรัฐบาลไม่อนุญาตให้ใช้หินบริเวณนี้ คุณลุงจึงตัดสินใจย้ายมาผ่าหินที่อ่างศิลาเก่า 20 ปี เงินค่าแรงผ่าหิน ในสมัยก่อนได้คนละประมาณ 500-600 บาทต่อเดือน คุณลุงเล่าว่าสมัยนั้นกวยเดียวขามละ 2 สลึง ต่อมาเมื่อมีความชำนาญเพิ่มมากขึ้น จึงเริ่มทำการแกะสลักเป็นชิ้นงาน เช่น โม่และครก¹

กรรมวิธีผ่าหิน อาให้ เล่าว่า

"...เมื่อก่อนต้องใช้ฝีมือในการตัดมาก กว่าจะได้หินแต่ละก้อน ต้องมีสายตาแม่นยำตรงรู้เนื้อหินว่ามีแนวขวางหรือตรงอย่างไรจะช่วยให้การผ่าง่ายยิ่งขึ้น เครื่องมือก็มีเพียงเหล็กกล้าที่ตีให้ส่วนปลายแหลม ใช้ไปสักพักก็ทื่อ เย็นไปตามสภาพ ต้องคอยลับบอย ๆ ไม่สะดวกเช่นทุกวันนี้ มีการใช้หัวเหล็กคาร์ไบด์มาต่อส่วนปลายเหล็กสกัดใช้งานได้ทนทานดี"²

เวลาผ่าต้องใช้เวลานานด้วยการทอนขนาดก้อนหินให้มีขนาดย่อมลงให้ได้รูปที่ต้องการมีแบบแผนและขั้นตอนที่สืบทอดกันมาแต่โบราณ ปัจจุบันก็ยังนิยมใช้กันอยู่ เพราะเป็นวิธีลดขนาดก้อนหินที่ใช้ได้ง่ายด้วยเครื่องมือที่ใช้ด้วยมือ (Hand Tools) แบบพื้น ๆ เช่น ที่อ่างศิลา และเสม็ดใช้เหล็กยาวตีลงไปบนแท่งหินให้เกิดหลุมเป็นแนวที่ต้องการจะผ่า และใช้ลิ้มขนาดยาว 1 ฟุต สอดลงไปพยายามตีลงไปที่โคนลิ้มให้หนักเฉลี่ยให้ทั่ว สักพักก้อนหินจะค่อย ๆ แตกร้าวแยกออกจากกันข้อควรระวัง แรงตีของค้อนต้องมีน้ำหนักแรงเหวี่ยงที่สม่ำเสมอ ตีซ้ำๆ ตรงโคนลิ้ม โดยใช้ค้อนหนักราว 14 ปอนด์ ซึ่งกลวิธีผ่าหินของช่างพื้นถิ่นแต่ละแห่ง จะมีวิธีการเฉพาะของเขาเองที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น การใช้พริกค้อนใหญ่ยาวราว 16 นิ้ว มัดกับเชือกเวลาตีลงบนหิน เป็นต้น

การผ่าหินขนาดใหญ่อีกวิธีหนึ่งเป็นแบบเดียวกับที่ใช้ในโรงโม่หิน มีการใช้เครื่องมือกล (Power Tools) ลิ้ม และ ปีก หรือ "ลิ้มแบ่ง" ช่วยในการผ่าหิน ศักดิ์ชัย เล่าว่า

"....กระบวนการเริ่มจากการใช้ค้อนกลมเจาะรู นำลงบนหินเป็นช่วง ๆ ไปตามแนวเส้นที่แบ่งไว้ ความลึกขึ้นของรูขึ้นอยู่กับขนาด ความหนา ความใหญ่ ของก้อนหิน ซึ่งต้องเลือกใช้ความยาวของก้านเจาะให้เหมาะสมด้วย ถ้าเป็นลิ้มแบ่งแบบเดิมก็ให้สอดปีกลงไปก่อนแล้วตามด้วยลิ้มตรงกลาง ส่วนของปีกให้สอดส่วนท้ายลง และส่วนหัวตั้งขึ้น หลังจากนั้นจึงใช้ค้อนมีน้ำหนักราว 4 ปอนด์ ตีลงบนโคนลิ้มของแต่ละจุดสลับกันไปมาจนก้อนหินแยกออกจากกัน"³

กรณีใช้ลิ้มแบ่งแบบใหม่ ตัวลิ้ม และปีก จะเป็นชุดติดกัน วิธีใช้เพียงแต่สอดใส่อุปกรณ์ชุดนี้ลงไปก็ใช้งานได้ทันที ไม่ยุ่งยากเหมือนแบบเดิม อีกทั้งขณะเมื่อทำการตีลงบนลิ้มแบ่ง ควรพิจารณาทางหินด้วยว่า จะต้องตีลิ้มจุดไหนก่อนเพื่อควบคุมแนวทางของเส้นหินที่จะแยกขาดออกจากกัน ไม่ใช่อยากจะตีจุดไหนก่อนก็ทำได้ สิ่งนี้เป็นดุลพินิจเมื่อต้องไปปฏิบัติจริงอยู่หน้างาน

เคล็ดลับในการผ่าหรือตัดหิน นายขจรบอกว่า

" จะต้องดูแนวของหินเป็นหลัก หากแนววิ่งไปทางใดมากที่สุดให้ตัดหินตามแนวนั้นแนวของหินจะมีลักษณะเป็นเส้นเกล็ดหินเล็ก ๆ วิ่งไปแนวเดียวกันบ้าง ย้อนกลับบ้าง วางขวางบ้าง ไม่แน่นอน การตัดหรือ ผ่าต้องทำตามแนวที่วิ่งไปทางเดียวกันมากที่สุด เพราะจะทำให้ตัดหรือสลักได้ง่าย การไม่ตัดหินตามแนวจะทำให้ได้

¹ ลุ่น แซ่แต้ สัมภาษณ์. 19 กรกฎาคม 2543.

² อาให้ แซ่ลี. สัมภาษณ์. 5 กุมภาพันธ์ 2547

³ ศักดิ์ชัย ศิลาแสงรุ่ง. สัมภาษณ์. 19 เมษายน 2545.

⁴ ขจร รุ่งเรืองศิลาพิพย์. สัมภาษณ์. 28 มกราคม 2547.

เนื้อหีนน้อย เพราะหีนจะเสียไม่เป็นไปตามที่กำหนด เช่น แทนที่จะเป็นรูปสี่เหลี่ยมกลับไม่เป็นรูปอะไรเลย เพราะหีนเสียมาก ไม่สามารถบังคับเส้นลายได้ตามที่ต้องการ^๑

2. ทดสอบคุณภาพของหีน

หีนมีส่วนประกอบของแร่ธาตุต่าง ๆ ในตัว เกิดจากการสะสมมานานกว่าพันปี มันจึงอาจจะปะปนสิ่งมีตำหนิ ความไม่สมบูรณ์ในทางโครงสร้างต่าง ๆ นานา ได้แก่ ความแตกร้าว มีเนื้อยุ่ย เกิดริ้วรอยเส้นผ่านเป็นทาง ๆ แนวเส้นเป็นสนิม เกิดการแบ่งชั้นของหีน เป็นต้น ปัจจัยดังกล่าวอาจมีผลให้ก่อนหีนสำหรับแกะสลักเสื่อมสภาพไปอย่างรวดเร็ว หรือไม่ก็มีส่วนรบกวนต่อความคิดของช่างให้สับสนไปด้วย ซึ่งช่างทำหีนแถบอ่างศิลา มีวิธีการทดสอบก่อนหีนว่าได้คุณภาพพร้อมก่อนนำมาใช้หรือไม่ ด้วยการฟังเสียง ใช้การทดลองเคาะกับก่อนหีนเบา ๆ ด้วยก้อนโลหะ อาทิ ขยายความในส่วนนี้ว่า

"...หีนตามธรรมชาติ ด้วยลักษณะทางกายภาพของตัวมัน ตัวเนื้อหีนทั้งแข็ง เหนียว และอยู่ในก้อนหนึ่งเหมือนกับไม้ไผ่ มีความแข็งตรงตา ส่วนหีนจะแข็งข้างในและข้างบน ซึ่งเราไม่อาจรู้ได้เลยว่า ตัวหีนมีเนื้อได้คุณภาพหรือไม่ บางครั้งการได้ทดสอบแบบง่าย ๆ ด้วยการเคาะลงบนก่อนหีน ลองฟังเสียงดูก็พอจะอ่านตัวมันได้ออก ถ้าดีแล้วเสียงดัง "เคี้ยง ๆ" แสดงว่า หีนแข็ง ดีแล้วดัง "คิ ๆ" แสดงว่า หีนนิ่ม ดีแล้วดัง "แคะ ๆ" แสดงว่า หีนมีรอยร้าวข้างในเป็นต้น"

เวลาทดสอบให้เคาะเบา ๆ ถ้าเสียงก้องดังกังวาน แจ่มใส ตัวหีนนี้ควรจะใช้ได้ แต่ถ้าเสียงดังตื้อ ๆ พลุ ๆ หรือเสียงดังอ่อนน้อม แสดงว่า "ก่อนหีนตาย" ไม่เหมาะสำหรับการแกะสลักต้องค้นหาต่อไปจนกว่าจะได้หีนที่มีคุณภาพข้างต้น

นอกจากนั้น การทดสอบตัวหีนว่ามีรอยร้าวหรือไม่ ก็ให้ทดลองใช้น้ำเทราดลงบนก่อนหีน ถ้าน้ำซึมเข้าไปในเนื้อหีนแล้วเกิดลายทางหีนลึก ๆ ปรากฏขึ้น เป็นเส้นโดยรอบ ปฏิภาณบ่งบอกว่า หีนก้อนนี้มีรอยร้าวหรือมีชั้นหีนภายใน และอาจเป็นสาเหตุให้หีนแตกหัก หรือหลุด ร่อนเป็นกระปิ ๆ ภายหลังได้ นอกจากวิธีทดสอบดังกล่าวกรณีผู้แกะสลักต้องการทราบ ว่า เมื่อหีนแกะสลักเสร็จสมบูรณ์จะได้หีนสีอะไร ก็ให้ทดสอบง่าย ๆ ด้วยการเทน้ำรดลงบนก่อนหีน หากผิวหีนเกิดการเปลี่ยนแปลงของสี เช่น สีซีดลงก็จัดการตกแต่งสี ย้อมสี ให้ดีขึ้นในขั้นท้ายสุดต่อไป

สำหรับการทดสอบหา "ความอ่อนนุ่มของเนื้อหีน" กรณีผู้เริ่มต้น ไม่คุ้นเคยกับกรรมวิธีแกะสลักหีนมาก่อน และมีความปรารถนาจะเริ่มกับหีนเนื้อนุ่ม แกะสลักได้ง่าย คุณสมบัติชนิดนี้สามารถทดสอบตัวหีนได้ด้วยการใช้ตะไบขัดถูลงบนก่อนหีนซ้ำ ๆ ไปมา หากเนื้อหีนเป็นเบี่ยงก็จะหลุดออกเป็นแผ่นอยู่ ๆ ได้ง่าย หรือทดสอบความอ่อนนุ่มของเนื้อหีนด้วยการสกดด้วยเหล็กแหลมตรงส่วนมุม ถ้าหากมุมหลุดออกอย่างรวดเร็ว แสดงว่าหีนนั้นเนื้อนุ่ม เป็นต้น ดังนั้น การได้ทดลองและเรียนรู้จากการทำงาน เป็นประสบการณ์ตรงอันมีค่าสำหรับผู้มีความสนใจจะทำงานแกะสลักหีนต่อไป ซึ่งผู้เริ่มต้นไม่ควรท้อแท้ หรือหมดกำลังใจไปก่อน

เครื่องมือตีหีนดั้งเดิม

เครื่องมือแกะสลักหีนดั้งเดิมของช่างพื้นบ้านแถบแหลมแท่นและอ่างศิลา มีลักษณะไม่แตกต่างกันส่วนใหญ่เน้นการใช้ด้วยมือเป็นหลักไม่มีเครื่องมือทุ่นแรงอื่นใด เครื่องมือและอุปกรณ์บางตัวช่างต้องทำมันขึ้นมาไว้ใช้เอง ให้มีขนาดที่ใช้ได้ถนัดมือ การซื้อหาก็คงไม่สะดวกต้องเดินทางด้วยเรือไปเข้ากรุงเทพฯ ไปซื้อที่ตลาดน้อย โดยมีเครื่องมือแกะสลักดั้งเดิม (ตารางที่ 1) ได้แก่

1. ลิ้ม
2. จ้า
3. แต๊
4. พก
5. พง

ระยะเริ่มต้นราวช่วงปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เหล็กแกะสลักทำด้วยเหล็กธรรมดา เมื่อใช้ไปสักระยะ หัวและปลายเหล็กจะยุ่ยเหิน หรือที่ต่อคอยลับแต่งบ่อย ๆ ให้มันมีความแหลม

^๑ อาทิ แซ่ตี, สัมภาษณ์ 5 กุมภาพันธ์ 2547.

สามารถสกัดเอาเนื้อหินออกได้ง่ายขึ้น นอกจากนั้นยังมีอุปกรณ์หลักที่ใช้แกะสลักอื่น ๆ อีกได้แก่

1. ค้อนลบเหลี่ยม
2. ค้อนเก็บละเอียด
3. ไม้ฉาก
4. วงเวียน (โบราณ) ทำจากไม้ไผ่
5. หมึกจีน
6. น้ำ

เครื่องมือ อุปกรณ์แบบดั้งเดิมทั้งหมดมีช่างพื้นบ้านหลายคนนิยมใช้กันอยู่ เช่น ลั่น แห้แต่ อาโก้ แห้ลี อุบล ยิ้มเรือน ประเสริฐ บ้านแสง เป็นต้น วิธีการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ยังคงกรรมวิธีแบบเดิม สะท้อนถึงการแก้ปัญหาในกระบวนการวิธีการทำงานแกะสลักหินได้เป็นอย่างดี

ตารางที่ 1 เครื่องมือตีหินแบบดั้งเดิม

เลขที่	ชื่อ	รูปลักษณะการใช้งาน	ขนาด	ภาพประกอบ
1	ลิ่ม	เหล็กกล้าตัวด้ามกลม ส่วนปลายแบนใช้สำหรับผ่าหิน ด้วยค้อน 14 ปอนด์	กว้าง 1.5 นิ้ว ยาว 8 นิ้ว	
2	จั่ว	เหล็กปลายแหลมตัวใหญ่ไว้ขึ้นรูป ตัวเล็กไว้เก็บแต่ง	ยาว 6-7 นิ้ว กว้าง 1 นิ้ว	
3	แต่	เหล็กปลายตัดไว้แต่งมุมลบเหลี่ยม	ยาว 7 นิ้ว	
4	พก	เหล็กพกค้อนใหญ่ใช้เชือกมัด ยาว 16 นิ้ว ปลายพกแบน ขุดแข็ง ใช้ผ่าหิน ด้วยค้อน 14 ปอนด์	หนา 1.5 นิ้ว ยาว 2.4 นิ้ว	
5	พง (ปากเขี้ยว)	เหล็กหนาส่วนปลายแบนทำเป็นซี่ (มีดเลียบ) หุ้มด้วยทองเหลือง ใช้เกลาแต่งผิวหิน ปลายแบน เก็บละเอียด เรียก "พงเกี้ยว"	ยาว 6 นิ้ว	
6	ต็อก	เหล็ก 1 นิ้ว ต่ปลายด้วยมีดเล็ก ขนาด 1 ซม.และหุ้มทองเหลืองใช้แกะแต่งส่วนละเอียด	ยาว 7 นิ้ว	

กระบวนการแกะสลัก

งานแกะสลักของช่างพื้นบ้านแหลมแท่น และอ่างศิลา เมื่อก่อนมีกรรมวิธียุ่งยากมาก เพราะต้องไปสกัดหินจากเขตนหินชายทะเลที่แหลมแท่น หรืออ่างศิลา โดยขั้นแรก เจาะหินเป็นรูปสี่เหลี่ยมกลึงลงไปประมาณ 2-3 เมตร จากนั้นตัดหินที่ได้ยกออกมา ที่ต้องเจาะหินลงไปให้ลึกก็เพื่อให้ได้หินชั้นในซึ่งมีคุณสมบัติแข็งแรง ทนทานที่สุด อีกประการหนึ่งก็คือ ต้องการดูว่าแนวหินเป็นไปในทางทิศใด เพราะการตัดหินตามแนวจะทำให้ได้เนื้อมากที่สุด ขนาดของหินที่ได้ส่วนใหญ่ประมาณ ยาว 2 เมตร กว้าง 1 เมตร หนา 1 เมตร เพื่อให้เหมาะสมกับการเคลื่อนย้าย หลังจากนั้นจึงนำมาตัดและย่อยแบ่งเป็นก้อนให้เล็กลง มาตามลำดับจนได้ ก้อนหินขนาดสูง 10-12 นิ้ว กว้าง 10 นิ้ว สำหรับทำไม้ โดยหินที่ถูกย่อยแล้วเรียกว่า "กัก" แท่งสี่เหลี่ยมมีขนาดพอเหมาะ สามารถนำไปสลักเป็นครก หรือเป็นไม้ได้ นายลั่น เล่าถึงขั้นตอนการทำครกว่า

"ขั้นตอนแรก.....ต้องมีหินที่เรียกว่า "หุ่น" เป็นแบบ ถ้าเป็นหุ่นครกจะเป็นโครงคร่าว ๆ แบบรูปครก ถ้าเป็นไม้แบ่งก็จะเป็นโครงคร่าว ๆ แบบรูปไม้แบ่ง ซึ่งหุ่นจะมีหลายขนาดต่างกันไป ตามแต่ความคิดว่าจะทำครกหรือไม่ แบบไหน มีตั้งแต่ขนาด 2 นิ้ว ไล่ไปจนถึงขนาดใหญ่สุดปากกว้าง 12 นิ้ว การเริ่มแกะสลักครกต้องใช้ "จั่ว"(เหล็กสกัด) สกัดหน้าหินให้พอเรียบเสมอกันก่อน โกลนหยาบ ๆ เพื่อแต่งด้านข้างให้สอได้รูปร่างครก เสร็จแล้วค่อยใช้ "จั่วตัวเล็ก" มีปลายแหลม สกัดเก็บแต่งหน้าหินให้เรียบขึ้น หรือช่างแกะสลักหินพื้นบ้านที่อ่างศิลา เรียกว่า "แพ้น้ำจั่ว" และต่อด้วยใช้ "พง" (มีลักษณะคล้ายค้อน) สับผิวหน้าให้เรียบ ขึ้นต่อไปจึงใช้ไม้ฉาก (ทำจากไม้) และ "ไม้กึ่ง" มาซบหมักจีนลากเส้นตรงตัดกันเพื่อหาจุดศูนย์กลางเมื่อได้แล้วจึงนำวงเวียนไม้ไผ่ (แบบโบราณ) รุมหมักจีนตั้งให้ได้ศูนย์กลาง หาความกว้างและความยาว โดยมีสายเชือกเป็นตัวกำกับระยะตามต้องการ

ขั้นตอนต่อมา...ใช้สกัดเจาะลงไปบนหุ่นที่ลากเส้นกำกับขนาดไว้แล้ว ให้เป็นหลุม ต้องใช้จั่วใหญ่ทำหน้าที่ หลังจากนั้นก็ใช้เหล็กสกัดที่เรียกว่า "แต่" สกัดผิวนอกให้เป็นทรงอย่างต้องการ ควรใช้ ก็ เชือกวัดวาดรอบครก เพื่อกำหนดความสูงของครกจากปากถึงกันเป็นแนวสำหรับตัดกันครกให้เรียบ โดยการลากเส้นตรงตัดกันเพื่อหาจุดศูนย์กลางของกันครกให้แนวเส้นที่ปากครก และกันครกตรงกัน.....ถึงตอนนี้ จากหินก้อนหนึ่งถูกสกัดเป็นครกเรียบเรียบร้อยก็แต่ผิวยังขรุขระอยู่ ต้องใช้ "พง" สับ หรือเคาะผิวให้เรียบร้อยอีกครั้ง ก็เป็นอันเรียบร้อย"

อนึ่ง การทำครกในระยะหลังกรรมวิธีอาจมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมบ้าง เช่น กรรมวิธีทำครกสมัยก่อน ผลิตภัณฑ์ที่เสร็จสมบูรณ์อาศัยเพียงการเกลาร่างผิวครกด้วยพวงอย่างเรียบเนียนสวยงามนี้มีการทำน้ำมันแลคเกอร์ และใช้หมักจีนเขียนลวดลายบริเวณปากและรอบ ๆ ตัวครกอีกครั้ง จากนั้นปล่อยให้แห้งและนำออกจำหน่าย

รูปแบบครก

สำหรับแบบและลวดลายครกหินสมัยก่อน ผู้สลักจะคิดค้นลวดลายขึ้นมาเอง ไม่มีการเลียนแบบ เพราะช่างทุกคนมีฝีมือ ดังนั้นจึงมีครกลวดลายใหม่ ๆ เกิดขึ้นเสมอ ลวดลายที่นิยมในสมัยก่อนจะเป็นลายไทย เช่น ลายกระจัง ลายกนกจักร ลายธรรมจักร ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีลายอื่น ๆ อีกเช่น ลายดาววน หรือ ลายข้าวหลามตัด ลายเกลียว ลายฟักทอง ลายมะระ ซึ่งลวดลายแบบหลังยังพอมิปรากฏให้เห็นบ้าง ยกเว้น ลายไทย ปัจจุบันไม่มีทำขายแล้ว เนื่องจากทำยากและสิ้นเปลืองเวลา รายได้ไม่คุ้มค่าแรง ช่างวัชรินทร์เล่าว่า

".....การแกะสลักลวดลายที่ยากบางครั้งต้องใช้เวลาราว 3 วันกว่าจะได้ครกหิน 1 ใบ ช่างเมื่อก่อนจะทำครกหิน เป็นครกที่ไรตำหนิโดยเด็ดขาด และไม่มีการลอกเลียนแบบของผู้อื่น เพราะถือว่าการนำมาใช้หรือไปขาย จะทำให้คนที่เป็นช่างได้รับความเสื่อมเสียชื่อเสียงช่างที่มีฝีมือมาก ๆ ในสมัยก่อนจะมีความหยิ่งทงในศักดิ์ศรี และมีมือของงานตัวเองทุกชิ้นจะนั้นเวลาทำงานจึงต้องตั้งใจและมีสมาธิสูง เพื่อระมัดระวังไม่ให้เกิดความผิดพลาดที่จะนำมาซึ่งความเสียหายและเสื่อมเสียในที่สุด"

ในปัจจุบันช่างฝีมือเก่ง ๆ ที่เคยมีมากในอดีตเริ่มเหลือน้อย เนื่องจากบางคนเสียชีวิตไปบ้างแล้ว บางคนก็เลิกทำเพราะสุขภาพไม่อำนวย ช่างใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นฝีมือยังไม่ดีพอ การจะเป็นช่างฝีมือเก่งกาจได้ จะต้องได้รับการฝึกฝนเป็นอย่างดี มีประสบการณ์และความชำนาญ ต้องเป็นคนที่มีความขยัน มานะอดทน มีความคิดริเริ่ม หรือเรียกว่า มีพรสวรรค์ในการเป็นช่างแกะสลัก เพราะการสอนหรือถ่ายทอดวิชา สามารถสอนได้เพียงทฤษฎีเท่านั้นส่วนการปฏิบัติผู้เป็นช่างต้องจดจำมันฝึกฝนและรู้จักคิดค้นพัฒนารูปแบบ และวิธีการใหม่อยู่เสมอ จึงจะเป็นช่างที่เก่งได้

ครก ที่มีจำหน่ายทั่วไปในเขตตลาดหนองมน อ่างศิลา และเสม็ด มีรูปแบบหลักได้แก่

1. ครกโบราณ : เป็นทรงสอกลงไปตรง ๆ ไม่มีรอยคอด
2. ครกขา : เป็นทรงมีส่วนเอวคอดเข้า แล้วค่อยผายออกเป็นฐาน
3. ครกกะเบือ : เป็นการทำให้เส้นแบบรูปทรงของครกแบบอื่น หรือครกดินเผาให้ทำลัสมคำ
4. ครกฟักทอง : เป็นการลวดลายผิวนอกของครก คือ สกัดเป็นพู ๆ คล้ายฟักทอง
5. ครกพุททิลาย : เป็นครกมีลักษณะคล้ายฟักทอง แต่พูจะเป็นเกลียว

เคล็ดลับเชิงกลวิธี

การแกะสลักครก ต้องเริ่มจากด้านในก่อนโดยเจาะให้เป็นหลุมลึกลงไปขนาดพอเหมาะกับความสูงของครก (อาศัยประมาณด้วยสายตา) เหตุผลที่ต้องแกะสลักจากด้านในก่อนด้านนอกเนื่องจากว่าเนื้อหินด้านในหนา การเจาะหินลงไปทำให้ยากต้องใช้แรงในการตี หากตีแรงโดยไม่ระมัดระวังอาจทำให้ครกบิ่น หรือแตกได้ง่าย โดยเฉพาะเมื่อทำด้านนอกก่อนยิ่งทำให้เนื้อหินส่วนที่เป็นปากครกบางยิ่งขึ้น เวลาทำตอนด้านในจะยิ่งยากเป็นเท่าตัว นายอาไท ช่างแกะสลักครกที่อ่างศิลาขยายความในส่วนนี้ว่า

.....การแกะสลักด้านนอกจะกระทำได้ต่อเมื่อชุดสลักด้านในเรียบร้อยแล้ว เพื่อให้มีรูปทรงสวยงามตามที่ได้ออกแบบไว้ จากนั้นตกแต่งผิวอีกครั้งหนึ่งด้วยการขัดหินให้เรียบโดยใช้หินทราย หากเป็นด้านในจะใช้ทรายลงไปในครก แล้วตำจนกว่าผิวครกจะเรียบเสมอกัน ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ยากไม่แพ้ขั้นตอนอื่นเนื่องจากต้องใช้แรงและเวลานาน บางครั้งอาจต้องใช้เวลาถึง 3 วัน กว่าที่จะขัดครกได้ลูกหนึ่ง....."

อาให้บอกว่า "ปัจจุบันการขัดหินให้เรียบเสมอดีทำได้ง่ายมาก เนื่องจากมีเครื่องทุ่นแรงที่ทันสมัยเข้าช่วย เรียกว่า "เครื่องเจียหิน" เครื่องนี้จะใช้ไฟฟ้าเป็นตัวให้พลังงาน ขณะที่ขัดหินจะมีความร้อน ต้องใช้น้ำหล่อตลอดเวลา เพื่อป้องกันหินไม่ให้แตก"¹

สำหรับพื้นที่ไว้รองห็นขณะแกะสลักควรเป็นพื้นหญ้า ด้วยมีแรงสะท้อนหรือกันกระแทกได้ดีที่สุด หากเป็นพื้นไม้หรือปูน แรงสะท้อนจะทำให้หินที่ถูกสลักแตกบิ่นได้ง่าย หรือมีผลทำให้มือแตก เมื่อยตามเนื้อตัวมากขึ้น อีกทั้งควรใช้ผ้าพันมือข้างที่ใช้จับหินไว้เพื่อป้องกันไม่ให้หินบาดมือ ทั้งนี้เนื่องจากขณะที่มือกดหินอยู่ทุกครั้งที่มีการตีค้อนลงไปจะทำให้เกิดการเสียดสีระหว่างมือกับหิน และการเสียดสีนี้จะทำให้มือบางลงและเป็นแผลแตก ในที่สุด ยิ่งเป็นหินใหม่จะมีความคมมาก นอกจากนั้นการใช้ผ้าพันมือยังป้องกันมือ กรณีตีค้อนพลาดอีกด้วย²

วิถีแห่งความเติบโต

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) ในช่วงแรกชลบุรียังไม่มีทางหลวงแผ่นดิน ติดต่อกับกรุงเทพฯ ต้องอาศัยเรือเดินทะเลทั้งขนาดเล็กและขนาดใหญ่เป็นพาหนะหรือแม้แต่การติดต่อกับบาง พื้นที่ในจังหวัดเดียวกัน ก็ต้องใช้เรือเป็นพาหนะเช่นกัน เช่น การติดต่อกับอ่างศิลา บางแสน บางพระ ศรีราชา บางละมุง นาเกลือ สัตหีบ และบางปะกง (ในสมัยนั้นบางปะกงเป็นอำเภออยู่ในจังหวัดชลบุรี) ภายหลังการ เปิดใช้สะพานปฐมบรมราชานุสรณ์วันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2475 รัฐบาลได้วางโครงการที่จะสร้างทางหลวงแผ่นดิน เพื่อเชื่อมโยงพื้นที่ส่วนต่างๆ ของประเทศให้ติดต่อกันโดยทั่วถึง โครงการดังกล่าวเป็นโครงการระยะยาวถึง 18 ปี รัฐบาลไทยซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี สมัยที่ 1 (พ.ศ. 2581-2487) ให้ความสำคัญกับการ สร้างทางหลวงแผ่นดินมาก ด้วยพิจารณาเห็นว่าทางหลวงแผ่นดินจะช่วยอำนวยความสะดวกสุขสมบูรณ์มาสู่ประชาชน ปกครอง การป้องกันประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจ ตลอดจนการนำความสะดวกความสุksomบูรณ์มาสู่ประชาชน ได้อีกทางหนึ่งด้วย

การสร้างทางหลวงแผ่นดินสายสมุทรปราการ บางปะกง ชลบุรี เป็นสายที่ได้รับความสนใจเป็นพิเศษจากนายกรัฐมนตรี และ พ.ศ. 2485 ทางนี้ก็สำเร็จลง เป็นทางซึ่งแยกจากทางหลวงสมุทรปราการ-ฉะเชิงเทรา ที่กิโลเมตรที่ 50.000 ไปจรดฝั่งแม่น้ำบางปะกง มีระยะทางยาว 2.880 กิโลเมตร และจากแม่น้ำบางปะกงฝั่งชลบุรี ไปยังจังหวัดชลบุรี มีระยะทางยาว 13.754 กิโลเมตร ก็เสร็จเรียบร้อย พร้อมทั้งทางกระทรวงคมนาคมยังจัดให้มีเรือบรรทุกยานพาหนะและคนโดยสารข้ามแม่น้ำบางปะกงไว้ด้วย ทางหลวงสายนี้เมื่อได้เปิดการจราจรแล้ว ยังเป็นเส้นทางขนส่งและคมนาคมที่สำคัญยิ่งสายหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศและอำนวยความสะดวกความเจริญให้แก่ท้องถิ่นที่ทางหลวงสายนี้ผ่านไปอย่างยิ่ง

ในส่วนของจังหวัดชลบุรี ทางหลวงสายนี้ นำความเปลี่ยนแปลง และความเจริญเติบโตในด้านต่าง ๆ มาสู่ ชลบุรีอย่างกว้างขวาง กล่าวคือ อาชีพเดินเรือกลไฟ และเรือขลอมทะเล รับผู้โดยสารและสินค้าค้าย ๆ หมด ความสำคัญลง และหมดสิ้นไปในทศวรรษต่อมา ขณะเดียวกันก็เกิดรถโดยสารประจำทางรับส่งผู้โดยสาร และขนส่งสินค้าขึ้นแทนที่ ความนิยมในการสร้างบ้านเรือนย่นลงไปในทะเลของชาวชลบุรีเริ่มเปลี่ยนไปหันไปนิยมสร้างบ้านเรือนบนบกตามแนวถนน เพราะสะดวกในการคมนาคมและประกอบธุรกิจมากกว่า³

¹ อ่าโห้ แซ่ลิ้. สัมภาษณ์. 5 กุมภาพันธ์ 2547.

² รุจร รุ่งเรืองศิลาทิพย์ สัมภาษณ์ 28 มกราคม 2547.

² รุจ รุ่งเรืองศิลาทิพย์. สัมภาษณ์. 28 มกราคม 2547.

กำเนิดสถานตากอากาศ

หลังจากเปิดใช้ทางหลวงแผ่นดินสายสมุทรปราการ บางปะกง และชลบุรี-มโนรมย์ (พ.ศ. 2486) จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ก็มีบัญชาสั่งให้สร้างบ้านพักตากอากาศและเรือนรับรองของรัฐบาลขึ้นที่เขาสามมุข พร้อม ๆ กันนั้น (15 มิถุนายน 2486) คณะรัฐมนตรีก็มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการจัดสร้างสถานตากอากาศที่หาดบางแสน จังหวัดชลบุรี ทำให้พื้นที่ที่เคยมีใครรู้จักหรือสนใจมาก่อนได้รับการพัฒนาจนเติบโตขึ้นเป็นสถานที่ตากอากาศชายทะเลที่มีชื่อเสียง และมีผู้นิยมไปพักผ่อนตากอากาศ เล่นน้ำ เล่นกีฬาทางน้ำที่ชายทะเลบางแสนตราบนานเท่านาน

ก่อนปี พ.ศ. 2486 ชายหาดบางแสนยังไม่เป็นที่รู้จักของคนภายนอก แต่เขาสามมุขเป็นที่รู้จักกันดีมาตั้งแต่ช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เนื่องจากทะเลบริเวณเขาสามมุขเป็นทะเลที่ต่อเนื่องกับทะเลอ่างศิลา ซึ่งเป็นชายทะเลที่เป็นที่จอดพักเรือสินค้าจากต่างประเทศที่เข้ามาค้าขายกับราชอาณาจักรไทยในสมัยนั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฤดูหนาว (ฤดูมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ) เพราะฤดูดังกล่าวทะเลแถบเกาะสีชังมีคลื่น ลมแรงไม่สะดวกในการจอดพักเรือสินค้าเพื่อรอการขนถ่ายเข้าสู่ปากน้ำเจ้าพระยา เรือสินค้าจากต่างประเทศเหล่านั้นจึงมาจอดพักอยู่บริเวณทะเลแถบหัวเขาสามมุขไปจนถึงอ่างศิลา

การเติบโตของสุสาน

จีนเป็นชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาหลายพันปี พื้นฐานความเชื่อได้หล่อหลอมมายาวนานระหว่างศาสนา เต๋า พุทธศาสนาเถรวาท และ ลัทธิขงจื้อ ผสมกลมกลืนเป็นความเชื่อที่แสดงออกในแนวปฏิบัติ ลัทธิขงจื้อมีแนวคิดสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ที่คุณธรรมเป็นพื้นฐาน เช่น ความสัมพันธ์ของพ่อกับลูก กอปรด้วยคุณธรรม "กตัญญู" แสดงออกโดยการเชื่อฟังเคารพบูชาบรรพบุรุษทั้งในยามมีชีวิตหรือล่วงลับแล้วศาสนาเต๋านับธรรมชาติเป็นสำคัญ และถือว่าคนดีที่ตายไปแล้วควรได้รับการยกย่องเป็นเทพเจ้า หรือ เซียน จึงนับถือเทพเจ้าจำนวนมาก ส่วนพุทธศาสนานิกายมหายานเคารพนับถือ พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ พระอรหันต์¹ ความเคารพเชื่อดังกล่าวในศาสนา และลัทธิขงจื้อได้หล่อหลอมแนวปฏิบัติในวิถีชีวิตของชาวจีน เช่น เรื่องเกี่ยวกับความตายและชีวิตในโลกหน้า

ชลบุรีในช่วงต้นรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ชาวจีนเมื่อตายไปญาติจะนำไปฝัง* แล้วใช้ไม้กระดานหรือแผ่นปูนมาตั้งไว้ และเขียนชื่อกำกับพอเป็นเครื่องหมายเท่านั้น ข้อความที่เขียนบรรจุลงบนป้ายของผู้ตาย ถ้าเป็นชาว "ไหหลำ" มีข้อความมากที่สุด ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับผู้ตายมาก ส่วนชาว "ฮกเกี้ยน" และ "แต้จิ๋ว" มีข้อความคล้าย ๆ กัน² เวลาตายจะเอาเกวียนมาขน เพล่ลามาฝัง และฝังเรียงกันไป 12 ปีถึงเก็บครั้งหนึ่ง ลำปางข้าครั้งหนึ่งในอดีตไม่มีที่ทางของตัวเองต้องเช่าที่เขา เวลาตายต้องฝากไว้แบบนี้ ยิ่งคนยากคนจนหาเช่ากินค่าไร่ญาติขาดมิตร หากสิ้นชีวิตลงหาที่ฝังไม่ค่อยได้³ การฝังศพไม่มีญาติจะฝังทับถมกันไว้มากมายจนแน่นเต็มป่าช้า

ถึงแม้ว่าในกรุงเทพฯ ขณะนั้นจะมีสุสานจีนขนาดใหญ่เกิดขึ้นแล้วก็ตามแต่ผู้ยากไร้ หาเช่ากินค่าไร่ญาติขาดมิตรก็ยังไม่อาจวางใจได้ว่า หากสิ้นชีวิตลงจะมีโอกาสพักผ่อนอย่างสงบสุขในสุสานสาธารณะหรือไม่ จวบจน พ.ศ. 2452 ได้เกิดอุปสรรคสาธารณะกุศลสำคัญที่ส่งเสริมเติมเต็มของว่ำนี่ เมื่อพ่อค้าจีน 12 คนได้ร่วมกันเรียไร้จัดตั้งคณะเก็บศพไม่มีญาติ สาธารณประโยชน์ใช้ชื่อว่า "คณะเก็บศพได้สงก" จ้างพนักงานนำโลงกับเครื่องนุ่งห่มสำหรับศพไปหาศพมาจัดการฝังไว้ ชาวจีนได้เรียไร้กันจัดซื้อที่ดินที่ตำบลวัดดอน และวัดทุ่งคอก กระบือในอำเภอบ้านทวายเพื่อทำป่าช้าสาธารณะ ที่ดินแถบนี้ยังไม่ไกลจากชุมชนจีนสามเพ่งเท่าใดนัก มีผู้บริจาค 710 ราย ตั้งแต่รายละ 1 ตำลึง หรือ 4 บาท ไปจนถึงรายละ 50 ชั่ง หรือ 4,000 บาท ในสมัยนั้นเงิน 1 ตำลึงใช้เป็นค่าภาษีทดแทนแรงงานได้ถึง 3 ปี เงินที่รวบรวมจากการบริจาคทั้งหมดมีจำนวน 74,199 บาท จัดซื้อที่ดินทำป่าช้าขนาดใหญ่ ซึ่งในกรุงเทพฯ สมัยนั้นมีป่าช้าขนาดใหญ่เพียงไม่กี่แห่ง เฉพาะที่มีการฝังมากกว่าปีละ 800 ศพ มีอยู่ 3 อำเภอ คือ

1. อำเภอสาทร

¹ กรมการฯ ดัชนีประเพณีและคนอื่น ๆ ปอเล็กตั้ง 2545. หน้า 117.

² ภาษาจีนนิยมฝังกับดินเรียกว่า "จีนไห่ว" นิยมนำไปเผาเรียกว่า "ว่ยเจี๊" นิยมนำไปลอยน้ำเรียกว่า "จู้เจี๊" นิยมปล่อยให้นกกิน เรียกว่า "เจี๊ยเจี๊ง".

³ กิมคอง แซ่ตั้ง. สัมภาษณ์ 7 กุมภาพันธ์ 2547.

⁴ สุภาพรณี จินตนาเลิศ. สัมภาษณ์ 31 มกราคม 2547.

⁵ หนังสืออนุสรณ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5. น. 25/30 เรื่องพระราชทานเงินค่าเก็บศพไปฝังปีละ 2,000 บาท. พ.ศ. 2455.

1.1 ตำบลตลาดบางรัก ป้าข้าสู่เหล่าบ้านอุ มีเหยียบตุลกาเดเป็นเจ้าอาวาส ผังประมาณปีละ 6,000 ศพ

1.2 ตำบลถนนบ้าน ป้าข้าฮักเกียน จินตวิ จินคิ้ว เป็นนายป้าข้าผังประมาณปีละ 1,200 ศพ

1.3 ตำบลถนนบ้าน ป้าข้ากวางตุ้ง นายหวเป็นนายป้าข้า ผังประมาณปีละ 800 ศพ

2. อำเภอบ้านทวาย

2.1 ตำบลวัดดอน ป้าข้าจิ้น จินพงเป็นนายป้าข้า ผังประมาณปีละ 4,200 ศพ

3. อำเภอคลองลาน

3.1 ตำบลลูกจิ้น ป้าข้าก๊วจิ้น ผังประมาณปีละ 1,000 ศพ

ป้าข้าที่วัดดอนซึ่งมีจิ้นพงเป็นนายป้าข้า ผังศพประมาณปีละ 4,200 ศพ ป้าข้าจิ้นแห่งนี้เป็นป้าข้าสาธารณะไม่เกี่ยวกับป้าข้าจิ้น เฉพาะกลุ่มภาษา เช่น ป้าข้ากวางตุ้ง และป้าข้าคะ ที่จัดตั้งขึ้นใน พ.ศ.2427 และ พ.ศ. 2433 โดยมีการฝังศพ รวบรวมปีละ 800 และ 400 ศพ ตามลำดับ¹

ราว พ.ศ. 2486-2487 เริ่มมีสุสานที่จังหวัดชลบุรีเป็นครั้งแรกเริ่มโดยสุสาน "เม่งฮุย" (ไตรสรณพุทธสมาคม) ในเขตอำเภอเมืองก่อน หลังจากนั้นราว พ.ศ. 2496 จึงขยายต่อไปยังสุสาน "เม่งซิม" (ศีลธรรมสมาคม) ในเขตอำเภอบ้านบึง แต่ก่อนชาวจีนแถบบ้านบึงเสียชีวิตจะนำไปฝังไว้ในบริเวณที่ตั้งเทศบาลบ้านบึงปัจจุบัน แต่เดิมบริเวณนี้เป็นป้าข้าไทยจีนมาก่อน ต่อมาทางราชการต้องการใช้ที่จึงย้ายป้าข้าออกไป² ส่วนในเขตอำเภอเมืองชลบุรีนิยมนำไปฝังริมเขาที่ชอบมากคือ เขาน้อย และเขาบางทราย เมื่อก่อนจับจองกันได้ ต่อมาเม่งฮุยได้ริเริ่มจัดตั้งเป็นสมาคมเข้ามาดำเนินการในเรื่องนี้

ในช่วงนี้มีการขยายกิจการร้านทำป้ายฮวงซุ้ย และมีการจัดตั้งสมาคม และสุสานเกี่ยวกับชาวจีนผู้เสียชีวิตมาก มีพื้นที่สุสานตั้งแต่เขตตำบลหนองรี ขึ้นไปจนถึงตำบลบ้านบึง (โดยเฉพาะบ้านบึงในปัจจุบันมีราว 36 แห่ง) ตั้งอยู่รอบเขาเขียว ซึ่งมีฮวงซุ้ยเหมาะสมกับการจัดทำสุสานในบริเวณนี้ ความเติบโตและขยายตัวอย่างมากของสุสานในเขตอำเภอเมืองและอำเภอบ้านบึง มีส่วนให้ร้านทำป้ายฮวงซุ้ยเจริญรุ่งเรืองตามไปด้วย มีการขยายกิจการไปจากเดิม ซึ่งมีอาชีพตีหิน แกะครก ไม่ แกบแหลมแท่น (ตำบลแสนสุข) ไปรับจ้างทำป้ายฮวงซุ้ยอย่างจริงจัง วิชัย วิจารณ์ญาณ เล่าว่า

"เหตุผลใหญ่ที่นายเป็งคุน แซ่ลิ้ม บิดาของเขาย้ายร้านจากที่เดิมก็เพราะต้องการทำเลที่เหมาะสม อยู่ห่างตัวเมืองออกไป และอยู่ใกล้แหล่งที่ตั้งสุสาน เพราะในขณะนั้นเริ่มมีการขยายพื้นที่สร้างสุสานกันมาก เริ่มตั้งแต่บริเวณทางด่วนแถบตำบลบ้านสวนไปตามถนนสายบ้านบึง ตำบลหนองรี หนองอิรุณ ไปจนถึงตำบลบ้านบึง ซึ่งทั้งสองฟากฝั่งถนนสายบ้านบึง มีสุสานเกิดขึ้นมากมาย³

การเติบโตของสุสาน และปริมาณความต้องการช่างทำป้ายฮวงซุ้ยที่มีจำนวนมากขึ้น ได้เป็นปัจจัยให้ช่างสลักหิน (ตีหิน) จากแหลมแท่น อ่างศิลา ได้ย้ายมาทำงานที่แถบบ้านสวน หนองรีเพิ่มมากขึ้น ช่างบางคนมีทุนทรัพย์จากการเก็บหอมรอมริบ ขณะเมื่อทำงานจากที่เดิมได้นำไปเป็นทุนเปิดร้านทำกิจการป้ายฮวงซุ้ยเป็นของตัวเอง เช่น ใน พ.ศ. 2481 นายเตี้ยงเจียว แซ่ไ้ว เป็นช่างสลักหินมีความสามารถ มีพื้นฐานดี ได้นำความรู้การแกะสลักหินจำพวก สิงโต และ สิงโตพันมังกรจากจีนมาเผยแพร่ที่แหลมแท่น นายวิโรจน์ โออภิรัตน์ (ลูกชายนายเตี้ยงเจียว) ให้รายละเอียดว่า

"ช่างตีหินส่วนใหญ่ที่แหลมแท่น อ่างศิลา เคยเป็นช่างผ่าหินจากจีนมาก่อน แต่ยังไม่ถึงขั้นแกะสลักเป็นรูปทรงได้ ส่วนมากมารับจ้างเป็นลูกมือก่อน เมื่อมีฝีมือดีขึ้นจึงเริ่มสลักครกและโมตามลำดับ นายไ้ แซ่ลิ้ (ร้านลิ้งไ้ หรือรุ่งเรืองศิลาทิพย์ปัจจุบัน) ก็เคยเป็นลูกน้องนายเตี้ยงเจียวสมัยเมื่ออยู่ที่แหลมแท่น"

แต่ด้วยนายเตี้ยงเจียวต้องการมีกิจการร้านสลักหินของตัวเองและรับทำป้ายฮวงซุ้ย อย่างจริงจังจึงได้เริ่มต้นตั้งร้านเป็นเพิงเล็ก ๆ ที่ถนนโพธิ์ทองในเขตตัวเมืองชลบุรี ระหว่าง พ.ศ. 2495-2516 และตั้งร้าน "ไ้วให้เฮง" ในปี พ.ศ. 2517 ถึงปัจจุบัน

รูปแบบของป้ายฮวงซุ้ย

ชาวจีนเชื่อเรื่องทำเลที่ปลูกบ้านหรือฝังศพ มีผลกระทบต่อบุคคลที่อยู่ในบ้าน และญาติของผู้ตาย ผู้ที่ดำริ

¹ กระณีการ์ ต้นประเสริฐ และคนอื่น ๆ ปะติภังค์ 2545 หน้า 90-91.

² ภิมคุน แซ่คัง สัมภาษณ์ 7 กุมภาพันธ์ 2547.

³ วิชัย วิจารณ์ญาณ สัมภาษณ์ 30 มกราคม 2547.

⁴ วิโรจน์ โออภิรัตน์ สัมภาษณ์ 1 กุมภาพันธ์ 2547.

ให้มีตำราดูดวงซุ้ยขึ้นชื่อ กว๊ายก เป็นคนสมัยราชวงศ์จิ้น โดยกำหนดว่า หลุมฝังศพจะต้องอยู่ในที่กำบังลม อย่าให้ลมโกรกได้ ส่วนน้ำถือเป็นเรื่องทรัพย์สิน ต้องให้มีสายน้ำไหลผ่าน และให้มองเห็นสายน้ำที่ไหลมา แต่เมื่อไหลไปก็ต้องมีสิ่งกำบังไม่ให้เห็น ครอบครัวจึงจะมั่งคั่งด้วยทรัพย์สินเงินทอง ภูเขาถือเป็นสิ่งสำคัญเป็นจำนวนของลูกหลานที่จะเกิดมา ภูเขานั้นจะต้องเต็มไปด้วยต้นไม้เขียวชอุ่ม และอุดมเป็นหลังเต่าไม่มีร่อง ครอบครัวของผู้ตายก็จะมีลูกหลานจำนวนมากมาย.....ในทางตรงกันข้ามถ้าผู้มีชีวิตอยู่ไม่ดูแลให้ถูกต้องตามตำราแล้ว ครอบครัวผู้ตายก็จะล่มจม บ้านแตกสาแหรกขาด บางท่านก็ว่าที่ต้องมีภูเขาอยู่ข้างหลังนั้นหมายความว่า มีภูเขาไว้คุ้มครองจะไม่ล้ม ที่มีน้ำก็หมายถึงทรัพย์สินเงินทองจะไหลมาเทมา ส่วนถูกทิศทางลมหมายความว่าตระกูลอยู่เย็นเป็นสุข¹

ในอดีตเมื่อคนจีนหรือคนไทยเชื้อสายจีนในชลบุรีเสียชีวิตมักจะทำไปฝังในป่าช้าและมีเพียงป้ายทำด้วยไม้กระดานหนาหรือแผ่นปูน มีการเขียนชื่อและข้อความเกี่ยวกับผู้ตายเพียงเล็กน้อย ไม่ถาวรและที่ฝังดินอะไรมากนัก แต่หลังจากเริ่มมีสุสานและมีมูลนิธิเข้ามาดูแลในเรื่องนี้รูปแบบการทำป้ายดวงซุ้ยเริ่มมีความถาวร ความเรียบร้อย และความสวยงามมากขึ้น อย่างไรก็ตามแบบของป้ายดวงซุ้ยมักทำตามแบบแผนเดิมของจีน ไม่เปลี่ยนแปลง มีขนาดเฉลี่ยกว้าง 22 นิ้ว สูง 36 นิ้วจีน (65 X 106 ซม.)² ลวดลายที่แกะสลักนิยมลายสิริมงคลตามความเชื่อของจีนเป็นภาพสัตว์ พืชมงคลต่าง ๆ เช่น มังกร สิงโต หงส์ กิเลน นกยูง กวาง นกกระเรียน ต้นไผ่ ลูกท้อ เป็นต้น โดยมีข้อความที่เขียนลงบนป้ายประกอบด้วย

1. ชื่อผู้ตาย (ชายและหญิง)
2. เขียนจังหวัดที่มาจากเมืองจีน
3. ปี พ.ศ. ที่สร้าง
4. คำกลอนที่ดี* มีความเป็นสิริมงคล

รูปแบบของป้ายดวงซุ้ยบางครั้งลูกค้านำแบบลวดลายที่ตัวเองชอบมาให้ก็มี บางครั้งทางร้านออกแบบหรือเป็นผู้เลือกให้ ขึ้นอยู่กับข้อตกลงแล้วแต่กรณี โดยมีลวดลายมังกร และหงส์ เป็นที่นิยมมากที่สุด ส่วนหินแกรนิตที่ใช้ทำดวงซุ้ยส่วนใหญ่จะส่งมาจากจังหวัดตากหรือที่อื่นบ้าง ข้อสำคัญในการทำดวงซุ้ยจะคำนึงถึง วัน เดือน ปีเกิด ของผู้ทำป้ายดวงซุ้ยถูกโฉลกกับดวงจ้ยของแต่ละหลุมและหรือที่ตั้งหรือไม่ โดยมีซินแสเป็นผู้พิจารณาถึงความเหมาะสมนี้ การออกแบบต้องให้ได้ขนาดของเลขมงคล ข้างต้องควบคุมไม่ให้นอกแบบแผน เป็นเรื่องประเพณี ความเชื่อ ต้องทำอย่างหรือสิ่งที่ซินแสได้กำหนดไว้³

กรรมวิธีที่ตั้งดวงซุ้ยเพื่อวางผังพื้น (Plan) ว่าหลุมใครอยู่ตรงไหน เขาต้องดูดวงของผู้ตายเป็นหลัก แล้วดูดวงลูกทุกคนประกอบกันจะได้จุดที่ตั้งของศาลาใหญ่ การหันทิศ การวางหลุมโดยซินแสจะมีเข็มทิศโหราศาสตร์ที่เรียกว่า "หล่อแก" สำหรับไว้ตรวจสอบว่าได้ตรงจุดตามที่กำหนดไหม ส่วนจุดที่ตั้งหลุมศพนั้นเอื้อคุณแก่ลูกทุกคนหรือไม่ จะได้มากได้น้อยแล้วแต่ว่าการทบทวนของใครอย่างไร และถ้าย้ายจุดที่ตั้งหลุมไปแม้แต่เพียงนิดเดียว การเอื้อคุณแก่ชีวิตลูกหลานก็เปลี่ยนไป การกำหนดจุดที่ตั้งศพจึงสำคัญ และต้องถือเป็นความลับที่ซินแสจะแพร่พรายไม่ได้เลยว่าที่ตรงนี้จะทำให้ลูกหลานคนไหนดีมา ดีน้อยอย่างไร เพราะอาจเป็นเรื่องให้ไม่พอใจกันได้ ส่วนหลุมดวงซุ้ยจะสร้างขึ้นเป็นแท่น ภายในเป็นหลุมซีเมนต์ขนาดมาตรฐาน ที่เจ้าหน้าที่ร้านโรงศพเห็นแล้วบอกได้ทันทีว่าหลุมนี้ลึกประมาณ 1.70 เมตร ข้างในหลุมก่อเป็นแท่นสูง 80 ซม. อยู่กลางหลุมขนาดวางโลงได้พอดี ความกว้างที่ปากหลุม 1.50 เมตร ยาว 2.50 เมตร นี่คือนิยามมาตรฐานของคนทั่วไป⁴

รูปแบบของดวงซุ้ยระยะแรกที่สุสานเม่งซิม (ศีลธรรมสมาคม) ราว พ.ศ. 2496 มีลักษณะเรียบง่ายไม่มีการตกแต่งมาก แผ่นป้ายดวงซุ้ยทำด้วยหินแกรนิต มีสลักตัวหนังสือจีนเป็นชื่อผู้ตายและความมีสิริมงคล หรือบางหลุมมีการเขียนเป็นภาพแจกันใส่ดอกไม้สีสดใสอยู่สองข้างป้ายไว้ เป็นการแสดงความหมายถึงการสักการะบูชาบรรพบุรุษ และหลัง พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา รูปแบบของดวงซุ้ยมีการพัฒนาทางด้านการออกแบบ การตกแต่งมากขึ้น มีการใช้องค์ประกอบจากรูปทรงสลักหินทั้งที่เป็นเสา หัวเสา แผ่นป้าย ประกอบตามส่วนต่างๆ อย่างงดงาม ถึงแม้ว่ารูปแบบของดวงซุ้ยโดยรูปทรงหลักจะยึดติดกับแบบแผนของประเพณีเดิม แต่ส่วนรูปทรงปลีกย่อยเล็ก ๆ น้อย ๆ เป็นพื้นที่ว่าง ซึ่งช่างแต่ละร้านในละแวกบ้านสวน หนองรี และบ้านบึงจะได้อาศัยเป็นสวนแสดงความคิดของรูปทรง ลวดลาย ให้มีความงดงามเพิ่มมากขึ้น

¹ ด.พลายน้อย. ประเพณีจีน. 2542. หน้า 79.

² วิชัย วิจารณ์ญาณ. สัมภาษณ์. 30 มกราคม 2547.

³ มักมีความหมายถึงสถานที่ฝังเป็นที่ดี มีความสมบูรณ์ ถ้าทำแล้วลูกหลานมีความสุขความเจริญ มีบางคนอาจนำประวัติของผู้ตายมาจารึกลงไปด้วยก็มี

⁴ วิชัย วิจารณ์ญาณ. สัมภาษณ์. 30 มกราคม 2547.

⁵ จิตรา ก้อนนันทเกียรติ. ความรู้เรื่องจีนจากญี่ปุ่น. 2537. หน้า 170-171.

ผู้มีฐานะดี การเตรียมการสำหรับสถานที่พักผ่อนอย่างสงบสุขในสุสาน ต้องมีการวางแผนและจัดการเป็นอย่างดี มีความพิถีพิถันในทุก ๆ เรื่อง ตั้งแต่ทำเลของหลุม หรือรูปแบบของฮวงซุ้ยเองก็ตาม บางคนต้องลงทุนว่าจ้างช่างจากเมืองจีนมาสร้างให้เพื่อให้ได้รูปลักษณะฮวงซุ้ยตามต้นแบบที่สืบทอดกันมาจากเมืองแม่ เช่น สุสานฮกเกี้ยน ตั้งอยู่ที่ตำบลหนองรี อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี หรือสุสานส่วนตัวของตระกูลกาญจนาภรณ์ ในตำบลเดียวกัน ลงทุนว่าจ้างช่างแกะสลักหินจากเมืองจีนให้แกะสลักลงดลลาย ตกแต่งตามส่วนประกอบของฮวงซุ้ย ได้อย่างวิจิตร หาช่างในชลบุรีเทียบเคียงได้ ส่วนการติดตั้งอาศัยช่างจากร้านโอ้วไต้เฮงเป็นผู้ดำเนินการ¹

ในปัจจุบันนี้คนจีนรุ่นใหม่ไม่นิยมทำฮวงซุ้ยฝังศพเหมือนสมัยก่อน เท่าที่ทราบคนแต่จิวที่เมืองจีนก็ย้ายฮวงซุ้ยขึ้นไปไว้บนภูเขาเพื่อใช้ที่ราบทำนา เพราะคนมากขึ้นที่ทำกินน้อยลง คนสมัยใหม่ก็นิยมให้เผากันมากขึ้น แม้แต่ท่านโจวเอนโหล่งก็สั่งให้เผาศพท่าน เมืองจีนยุคใหม่มีที่เผาศพแทนการสร้างฮวงซุ้ย²

เส้นทางสองแพร่ง

หลังจากปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา เส้นทางประกอบอาชีพแกะสลักหินได้เติบโตขึ้นเป็นระยะ ๆ อันเนื่องมาจากการเติบโตของสุสาน และนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในบริเวณเมืองชลบุรีมากขึ้น ปัจจุบันทั้งสองมีผลอย่างสำคัญให้วิถีชีวิตเดิมต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย จากเดิมที่เคยทำภายในครอบครัวจำนวนไม่มากมีเพียงครกไม้ เป็นหลัก และมีป้ายฮวงซุ้ยบ้างเล็กน้อย หลังจากนั้นเริ่มมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ศิลปะในรูปแบบอื่นเพิ่มขึ้น ตามการเติบโตของชุมชน เช่น ลูกนิมิต ใบเสมา อีกทั้งปัจจัยจากการขยายตัวของสุสานในเขตพื้นที่บ้านสวน บ้านบึง หนองรี ได้ก่อให้เกิดการขยายร้านทำป้ายฮวงซุ้ยในเมืองเป็นการเฉพาะ ระยะเริ่มต้นไปตั้งร้านในเขตตัวเมือง อยู่ก่อน เช่น ที่ถนนโพธิ์ทอง และบริเวณสี่แยกบึง หลังจาก พ.ศ. 2515 จึงขยายพื้นที่ออกไปยังหนองรี บ้านสวน ด้วยตั้งอยู่ในทำเลอันเหมาะสมใกล้กับสุสานที่กำลังขยายตัว นายขจร เล่าว่า

".....ในขณะนี้เส้นทางแกะสลักหินจึงแยกออกเป็น 2 ทาง คือ เส้นทางเดิมยังคงตั้งอยู่ในเขตแหลมแท่น อ่างศิลา และเสม็ด แกะสลักครก ไม้ เป็นพื้น อีกเส้นทางหนึ่งอยู่ในเขตบ้านสวน บ้านบึง หนองรี ทำป้ายฮวงซุ้ยอย่างเดียว และส่วนใหญ่เป็นคนแต่จิว"³

การขยายตัวของสุสาน และผลิตภัณฑ์ศิลปะเดิม มีผลให้อาชีพภายในครอบครัวต้องเปลี่ยนไป ด้วยจำนวนความต้องการของตลาดเป็นตัวกำหนด ขณะนี้จึงมีการหาลูกมือช่วยงาน เช่น จาก เกาะโพธิ์ อำเภอพนัสนิคม ซึ่งช่างส่วนใหญ่ จบการศึกษาระดับประถมเท่านั้น บางคนก็ไม่ค่อยเรียนหนังสือเลย ต้องนำมาฝึกฝนกัน นายธานีเล่าว่า

".....การฝึกฝนคนงานใหม่ ให้เริ่มจากงานแกะสลักที่ง่ายไม่ค่อยละเอียดมากนัก เพื่อจะดูความสามารถของฝีมืออยู่ในระดับใด คอยดูแลและให้คำแนะนำ คนงานจะมีฝีมือแตกต่างกันไปตามความสามารถ....."นายธานีเสริมอีกว่า "คนที่มีความคิดปมมากหน่อยงานก็จะมีความละเอียดและสวยงามกว่าในกลุ่มคนงานของร้านธานีแกรนิต มีคนงานมีฝีมือประมาณ 2-3 คนเท่านั้น"

ทางร้านจึงมีการดึงตัวช่างแกะสลักหินที่มีความสามารถระหว่างกัน อีกทั้งไปเชิญชวนชาวบ้านจากจังหวัดต่าง ๆ โดยส่วนใหญ่มาจากอีสาน และส่วนมากมาจากคนในหมู่บ้านเดียวกันเพื่อนพ้องกันสามารถอยู่ด้วยกัน ทำด้วยกันได้ บ้างครั้งต้องพึ่งพาอาศัยการใช้แรงงานในการพลิกยก ถ้าไม่คุ้นเคยทำด้วยกันลำบาก ซึ่งช่างผู้หญิงทำเหมือนผู้ชาย ส่วนหนึ่งมาเป็นลูกมือสามีช่วยกันสองแรง

ผลิตภัณฑ์ในวิถีที่เปลี่ยนไป

การเปลี่ยนแปลงในงานแกะสลักผลิตภัณฑ์หินเป็นไปอย่างช้า ๆ และมีความต่อเนื่อง โดยมีตลาดเป็นตัวกำหนด ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมักแกะสลักครก ไม้ ป้ายฮวงซุ้ย เป็นพื้นอยู่ หลังจากพ.ศ. 2525 ตลาดเริ่มเติบโตรูปแบบมีการพัฒนาไปมากมีการแกะสลักสิงโต พระพุทธรูปและงานอื่น ๆ ที่ตลาดสนใจ นายศักดิ์ชัยให้รายละเอียดในเรื่องนี้ว่า

".....เมื่อก่อนช่างพื้นบ้านมีงานแกะสลักครกและไม้อย่างเดียว ใช้เครื่องมือแบบดั้งเดิมต่อมามีผู้สนใจมารับจ้างแกะสลักหินรูปแบบอื่น ๆ เช่น สิงโต พระพุทธรูป ช่างพื้นบ้านที่มีความสามารถจึงเริ่มหันมารับทำอย่างจริงจัง....."

เขากล่าวเสริมอีกว่า "แม้แต่ช่างเองก็มาทำในช่วงหลังทั้งคืน"

¹ วิโรจน์ โอภิวิรัตน์, สัมภาษณ์, 1 กุมภาพันธ์ 2547.

² สทลายันชัย, ประเพณีจีน, 2542 หน้า 80.

³ ขจร รุ่งเรืองศิลปวิทย, สัมภาษณ์, 28 มกราคม 2547.

⁴ ธาณี ยิมเรือน, สัมภาษณ์, 15 มิถุนายน 2543.

การรับงานแกะสลักผลิตภัณฑ์ใหม่ ส่วนมากลูกค้าจะเป็นผู้นำแบบมาให้ช่างต้องทำตามแบบ บางครั้งก็เข้าร่วมกับโครงการจากภายนอกต่าง ๆ เช่น โครงการแกะสลักธรรมชาติที่พุทธมณฑล โครงการแกะสลักประวัติสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอฯ เป็นต้น การทำตามแบบบางครั้งแบบตัวอย่างที่ลูกค้านำมาให้มีการตีตารางมาให้เรียบร้อยช่างสามารถแกะสลักขยายส่วนได้เลย โดยผลงานที่ช่างทำส่วนใหญ่จะนำไปตกแต่งสวน รูปแบบที่สั่งทำจึงมีลักษณะทันสมัย มีความแปลกใหม่ บางครั้งลูกค้าจะสั่งชนิดของหินมาพร้อมกับแบบก็มี ซึ่งการออกแบบผลิตภัณฑ์จะมีวิธีการปรับเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ ดังนี้ "แบบแรก : ลูกค้าสั่งมา ทำตามความต้องการลูกค้า เช่น ตึกตาดกแต่งอาคาร ของตกแต่งสวน แบบที่สอง : ทำตามต้นฉบับที่สืบทอดกันมา เช่น ครก ไม้ และแบบที่สาม : การคิดลอกและดัดแปลงจากผลงานเดิมหรือทำตามหนังสือหรือสิ่งใหม่ ๆ"¹

โดยแต่ละร้านไม่มีนักออกแบบเป็นการเฉพาะยกเว้นถ้าเป็นร้านหรือบริษัทขนาดใหญ่ เช่น รุ่งเรืองศิลปหิพย์ มีสถาปนิกเป็นนักออกแบบช่วยบ้างจะรับงานทุกประเภท แม้แต่ป้ายอวชชัยก็ตามบางครั้งจะมีลูกค้าจากต่างประเทศมานั่งบอกให้ฟังว่าต้องการแบบไหน และทางบริษัทก็มีช่างคอยวาดตามแบบที่ลูกค้าบอก ซึ่งช่างที่วาดแบบบางคนก็ไม่ได้ศึกษาศิลปะมาเลย อาศัยการคลุกคลีและซึมซับจากการทำงาน เรื่องของสัดส่วน และความถูกต้องของโครงสร้างอาจไม่ค่อยถูกต้องมากนักแต่ถ้าลูกค้าพอใจกับชิ้นงานก็ถือว่าใช้ได้ ผลิตภัณฑ์แกะสลักในช่วงหลังปี พ.ศ. 2525 รูปแบบมีความหลากหลายเพิ่มขึ้นอย่างผิดหูผิดตา มีการแกะสลักตั้งแต่รูปแบบประเพณีไปจนถึงรูปแบบร่วมสมัยซึ่งแต่ละโรงงานมักจะเลียนแบบอย่างกัน เช่น ในรูปของที่ระลึก รูปของการตกแต่ง รูปเคารพ รูปสัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น ในระยะนี้ร้านหรือโรงงานต่างเร่งผลิตชิ้นงานออกมาสู่ตลาดอย่างจริงจัง มีการขยายกิจการร้านค้าขายปลีก เป็นร้านค้าย่อย ๆ ตั้งเรียงรายสองฝากฝั่งตั้งแต่เลยแยกวัดเตาปูนขึ้นไปจนถึงเขาสามมุขเป็น "ถนนสายหิน" ที่สำคัญระดับประเทศ ผลิตภัณฑ์ส่วนมากจะแกะสลักด้วยหินแกรนิต จะมีอยู่บ้างแกะสลักด้วยหินทราย เช่น ร้านสยามแกรนิต ที่ตำบลเสม็ด มีการผลิตผลงานหินทรายขนาดใหญ่ออกมาอย่างเป็นล่ำเป็นสัน และมีวิธีการแกะสลักได้อย่างสวยงามอีกด้วย

ในเขตตำบลอ่างศิลาในช่วงหลัง พ.ศ. 2530 ลงมาได้มีการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบแกะสลักหิน ในรูปลักษณะต่าง ๆ เช่น แกะสลักครกขนาดใหญ่ที่สุดในโลก แกะสลักครกจิ๋วเล็กที่สุดในโลก เป็นต้น เพื่อสร้างความแปลกใหม่ให้เกิดขึ้นในวงการแกะสลักหินของท้องถิ่น ซึ่งก็ได้รับผลตอบรับจากนักท่องเที่ยวไม่น้อย เพราะ "ครกจิ๋ว" ต่อมาได้รับการรับรองและบันทึกสถิติไว้โดยสถาบัน Guinness Book of Record² กับทั้งความตื่นตัวในการแกะสลักของที่ระลึกขนาดเล็กได้มีบทบาทต่อการพัฒนารูปแบบครกจิ๋ว โมจิ๋ว สัตว์จิ๋ว ตามมาอีกมาก ผลิตภัณฑ์แบบใหม่กลายเป็นสินค้าของฝาก ของขวัญ เนื่องในเทศกาลต่าง ๆ ได้ จากครกที่เคยมีประโยชน์ต่อการใช้น้ำพริกได้ปรับเปลี่ยนเป็นครกไว้สำหรับบดยาหรือของที่ระลึกสำหรับตั้งไว้ดูเล่น เป็นของสะสมที่นักเล่นของจิ๋วมักซื้อหาไปเก็บไว้

ทุกวันนี้พัฒนาการของงานแกะสลักหินท้องถิ่นชลบุรียังคงดำเนินต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง ตั้งแต่รูปแบบกลวิธี และกรรมวิธีต่าง ๆ นา ๆ เพื่อให้ผลิตภัณฑ์งานแกะสลักของท้องถิ่นดั้งเดิมได้ก้าวไปสู่การแกะสลักรูปแบบที่มีคุณค่าทางศิลปะเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ความคาดหวังของชาวพื้นบ้านในจังหวัดชลบุรีจะประสบผลสำเร็จหรือไม่ ล้ำฟ้าท้องถิ่นเอง ศักยภาพคงมีกำลังไม่มากพอจะผลักดันและหรือพัฒนาให้รูปแบบไปสู่เป้าหมายได้คงต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานของภาครัฐ และเอกชนได้เข้ามาช่วยเหลือกันอย่างจริงจัง "ความสำเร็จคงไกลแค่เอื้อม"

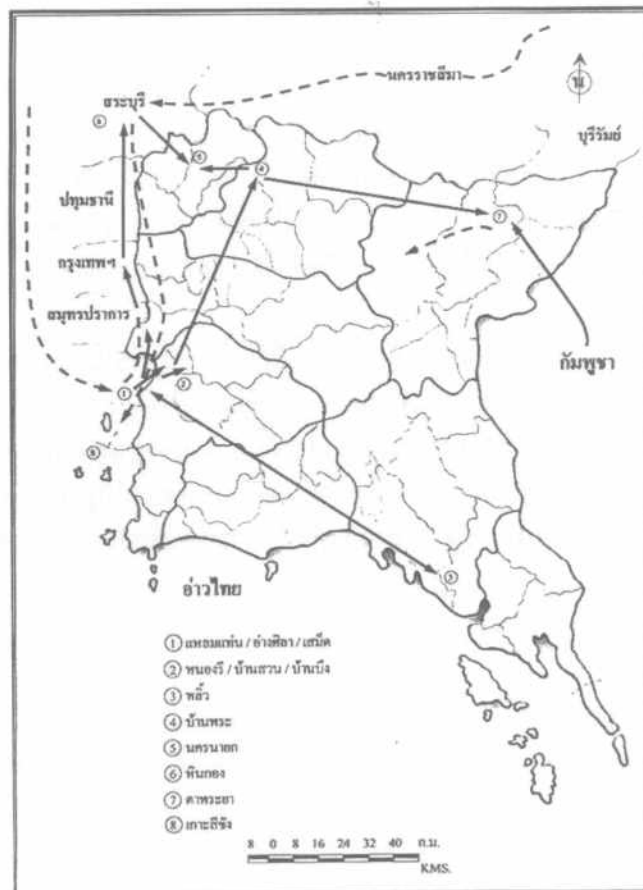
¹ ศักดิ์ชัย ศิลาลงรุ่ง, สัมภาษณ์, 19 เมษายน 2545.

² สุรินทร์ แก้วสกุล, สัมภาษณ์, 26 มกราคม 2547.

³ สุราตี เกาทอง, ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออก, 2544, หน้า 202.

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงแหล่งแกะสลักหินเขตตำบลอ่างศิลา และตำบลแสนสุข

ภาพที่ 2 แผนที่แสดงเส้นทางการทำงานของช่างแกะสลักหิน

ภาพที่ 3 โบราณวัตถุค้นพบจากซากเรือจมสมัยกรุงศรีอยุธยาและสุโขทัย

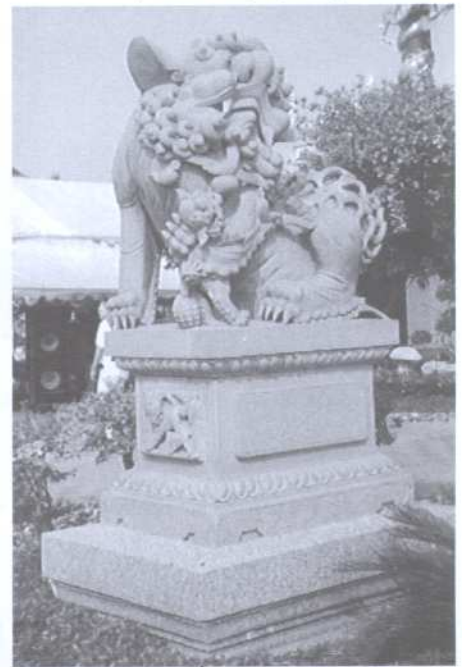
▲ ภาพที่ 4 รูปแกะสลักหินอ่อนแบบตะวันตกติดตั้งบริเวณหน้าพู่ภายในพระจุฑาธุชราชฐาน เกาะสีชัง

• ภาพที่ 5 รูปสิงโตแกะสลักหินนำเข้ามาจากกรุงเทพฯ
รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพที่ 6 ครกศิลาผลิตกันที่มียอดจำหน่ายสูงสุด

▲ ภาพที่ 8 สิงโตศิลาด้านหน้าศาลเจ้า
หน้าจาช่าไห้จ้อ อ่างศิลา

ภาพที่ 7 ส่วนตกแต่งช่วงซุ้มของสุสานตระกูลกาญจนภาคน์ ตำบลหนองรี จังหวัดชลบุรี ฝีมือช่างแกะสลักหินจากเมืองจีน

◀ ภาพที่ 9 ภาพแกะสลักนูนสูงขุ้มประตู
ทางเข้าอำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว

ภาพที่ 10 ธรรมจักรศิลาแกรนิตที่พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ▲

ภาพที่ 11 รูปโลมาคู่ หินแกรนิต
ร้านรุ่งเรืองศิลาทิพย์

ภาพที่ 12 อุทยานประวัติศาสตร์ กองบิน 93 (อ่าวมะนาว) กองพันอากาศ ▲
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

◀ ภาพที่ 13 ผลิตภัณฑ์สลักหินรูปทรงตะเกียงเน้นประโยชน์ใช้สอย

▲ ภาพที่ 14 การแกะสลักรูปทรงร่วมสมัยร้านรุ่งเรืองศิลาทิพย์หินแกรนิต

▲ ภาพที่ 15 พระพุทธรูปศิลาทราย ปางสมาธิสูงราว 2.5 เมตรร้านสยามแกรนิต

▲ ภาพที่ 16 อ่างบัวรูปโขลงช้างและป่า

▲ ภาพที่ 17 "พ่อของลูก" รูปสลักจากภาพร่างต้นแบบ
ฝีมือช่างร้านศักดิ์ศิลานานิช

ภาพที่ 18 รูปสลักเจ้าแม่กวนอิม ขนาดสูงราว 4 เมตร
หินทราย ▲

ภาพที่ 19 รูปทรงร่วมสมัยของช่างพื้นถิ่นตำบลเสม็ด ▲

▲ ภาพที่ 13 พระพิฆเนศศิลาทรายแดง
ร้านสยามแกรนิต

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2542). **อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์.
- กรมศิลปากร. (2483). **ชลบุรีภาคต้น**. (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานประชุมเพลิงศพ นางเทศ สมุทธานนท์ 26 ตุลาคม 2483). กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- กรรณิการ์ ตันประเสริฐและคนอื่น ๆ . (2545). **ปอเด็กตั้ง**. กรุงเทพฯ : ศรีเมืองการพิมพ์.
- กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. (ร.ศ.113) เอกสารรัชกาลที่ 5. ย.ธ. 5.2/1 **เรื่อง พระยาชลยุทธโยธิน และพระวิภาควมลขออนุญาตสร้างทางรถไฟกรุงเทพฯ ถึงอ่างศิลา**.
- กิมคุน แซ่ตั้ง. (2547, 31 มกราคม). สัมภาษณ์.
- ขจร รุ่งเรืองศิลปวิทย. (2547, 28 มกราคม). คำขาย สัมภาษณ์.
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ. (2544). **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดชลบุรี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- จิตรา ก่อเนนทเกียรติ. (2537) ความรู้เรื่องเงินจากผู้เฒ่า. กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า.
- เจ้าอาวาสวัดบางกะจะ. (2547, 8 มีนาคม). สัมภาษณ์.
- ธานี ยิ้มเรือน. (2543, 15 มิถุนายน) คำขาย สัมภาษณ์.
- ประจักษ์ แท่นทรายทอง. (2547, 10 มกราคม). คำขาย สัมภาษณ์.
- พลับพลึง มูลศิลป์. (2522). **ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ล้น แซ่แต้. (2545, 19 กรกฎาคม). คำขาย สัมภาษณ์.
- วัชรินทร์ อยู่แก้ว. (2547, 20 มีนาคม). ช่วงแคะสลักหิน สัมภาษณ์.
- วิชัย วิจารณ์ญาณ. (2547, 30 มกราคม). คำขาย สัมภาษณ์.
- วิโรจน์ โออภิรัตน์. (2547, 1 กุมภาพันธ์). คำขาย สัมภาษณ์.
- ศักดิ์ชัย ศิลาส่งรุ่ง. (2544, 19 เมษายน). คำขาย สัมภาษณ์.
- _____ . (2547, 12 มกราคม). คำขาย สัมภาษณ์.
- วิสิทธิ์ ประเวศยากร. (2529). **ประวัติเมืองจันทบุรีใน พิธีสถาปนาหอการค้าจังหวัดจันทบุรี**. (หน้า 23-30). จันทบุรี : โรงพิมพ์จันทนิมิต.
- ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี. (2541). **อ่างศิลาวันวาน...ถึงวันนี้**. ชลบุรี : โรงพิมพ์แสนยากรการพิมพ์.
- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรมวิทยาลัยครูยะลา. (2534, 2 เมษายน) **ยะลาในประวัติศาสตร์**. (จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเจริญพระชนมายุครบ 3 รอบ). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศรีเมืองการพิมพ์.
- ส พลายน้อย. (2542). **ประเพณีจีน**. กรุงเทพฯ : ข้าวฟ่าง.
- สุชาติ เกาทอง. (2544). **ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นภาคตะวันออก**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สุชาติ เกาทองและคณะ. (2546). **รายงานการวิจัยเรื่อง. สถาบันธรรมรัชกาลที่ 5 ในมณฑล การปกครองของภาคตะวันออก**. ชลบุรี : คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สุภาภรณ์ จินตนาเลิศ. (2547, 31 มกราคม). คำขาย สัมภาษณ์.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2546). **อยุธยาสมัยฟ้า**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุรียน แก้วสกุล. (2547, 26 มกราคม) คำขาย สัมภาษณ์.
- หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (2455). เอกสารรัชกาลที่ 6. น.25/30 **เรื่อง พระราชทานเงินค่าเก็บศพ ใ้ญาติไปฝังปละ 2,000 บาท**.
- องค์การค้าคุรุสภา. (2538). **ชีวิตและงานสุนทรภู่**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- อาไท้ แซ่ลี. (2547, 5 กุมภาพันธ์). คำขาย สัมภาษณ์.
- ไ้ แซ่ลี. (2547, 22 มกราคม). คำขาย สัมภาษณ์.